

AIKAMME

KUVIA.

II.

KIRJOITTI

ALKIO.

PORVOOSSA,
WERNER SÖDERSTRÖM,

Hinta 1 m. 25 p.

AIKAMME KUVIA

II

KIRJOITTI

ALKIO

Porvoossa
WERNER SÖDERSTRÖM

Porvoossa 1890,
Werner Söderströmin kirjapainossa.

Sisältö:

1. Rikkaampi kuin Vauhkosen emäntä Sivu 5
2. Rinni-pahanen " 19
3. Mattiparka " 27
4. Maineen uhreja " 41
5. Nuo Rutakkalan hyvät isännät " 57
6. Pyhä vala " 67

Rikkaampi kuin Vauhkosen emäntä.

Ylpeäksi luonnostaan sanoivat ihmiset tuota Vauhkosen pulskeata emäntää ja taisipa olla syytäkin. Mutta ei häntä tuosta järin paljon moitittu, pulskea ja sievä kun oli näöltään, vaikka jo vähän yli keski-ijän. Siitä syystä ehkä ajattelivat hyvät ihmiset pienen ylpeilemisen kuuluvan hänelle etuoikeudella. Kun on hyvännäköinen, niin annetaan niin paljon anteeksi; (pahannäköiset taas eivät saatakaan tehdä koskaan mieliksi, ei heillä ole siihen taipumusta, kiusaavat ja hännäävät vaan palvelemisellaankin).

Herra tiesi, mistä syystä, mutta totta se vaan on, että Vauhkosen emännän ei ollut tarvinnut kinkerillä lukea moneen herran vuoteen. Helpoksi olikin ruvennut tuo vanha pappi, useille isännille ja emännille vaan sievästi päällään noikkasi, kun lukemaan tarjousivat. Tiesihän pappi sen: lukevat nuo muutenkin! Mökkiläisten on toista, kun suuret lapsi-kakarajoukot ovat vastuksina, niin taitavat lukemisen jättää huolettomuuteen, joll'ei koettele heitä! Niin oli kinkeri muodostunut siksi, että mökkiläiset luettiin järjestään, mutta talokkaita valikoiden; niissäkin oli, näetten, toisellaisia ja toisellaisia . . .

Ja emännät, jotka lukemasta vapautettiin, tekivät juustoja oikein rasvamaidosta . . . Ollaanhan ihmisiksi kahden puolen!

Mutta sitten tuli papille apulainen, Mikkonen oli hänen nimensä. Pitäjäläiset sanoivat, että kovinhan se on

nuori, aivan poika vielä. Hän ehtikin juuri kinkerin ajaksi. Ihmiset rupesivat kyselemään toisiltansa, että onkohan uusi pappi kova lukemisen perään. Ei häntä yleensä kovaksi sanottu, luettamattakin kuului jättävän paljon, niin kuin ennenkin, erittäinkin kellä vaan on hyvänlaiset lukumerkit.

Mutta oikein rauhaan ei Wauhkosen emäntä päässyt näillä vakuutuksilla. „Hyvät lukumerkit, kun on,“ sanottiin, „niin heitä päästää lukemattakin.“ Kukapa sen tietää, mitä ne papit ovat sotkeneet sinne kirkonkirjoihin . . ei ole tainnut merkkien panoon juustot auttaa . .

„Kuules Antti,“ sanoi Vauhkosen emäntä miehelleen eräänä päivänä, „oletko huomannut, kun pastori iltasilla kävelee tuossa maantiellä?“

„Olen minä.“

„Meidän kartanoa se usein katselee, oletko havainnut?“

„Taitaahan tuo katsella.“

„Mutta ei hän tunne meitä, sinua ja minua.“

„Joskopa ei tuntisikaan.“ Antti oli vähin väsyksissä eikä juuri välittänyt sellaisista asioista . . Aikaa vaan haaskautuu, kun pitää herrain kanssa kamarissa istuskella . .

Mutta emännällä oli omat ajatuksensa asiasta, hän selvittikin ne Antille melkein vihoissaan . . Ymmärätkö mies, kun kinkeri tulee, niin mitenkä se pastori tietää, mistä me ollaan! Kyllähän Antti sen sitte, jo ymmärsi, sillä lukeminen ei suinkaan ollut hänen vahvoja puoliansa. „Noo, saispahan tuon nyt käskeä sisään,“ hän sanoi, näyttäen välinpitämättömältä vaikka jo alkoi pitää hänkin tuota erittäin tärkeänä seikkana.

*

*

*

Sitten eräänä päivänä käveli nuori apulais-pappi, Mikkonen, maantiellä juuri siinä Vauhkosen kartanon edustaalla. Mieltä painoi raskaasti velkataakka, joka koulu-aikana oli kasvanut melkoisen painavaksi ja josta juuri

äsksen oli saanut ikävän muistutuksen; oli nimittäin eräältä velkojalta saanut kirjeen, jossa tämä aivan yksinkertaisesti arveli, että sopisi kait sitä nyt jo maksaa, kun oli virkaan päässyt.

Tuo harmitti ja suututti Mikkosta. Eikö tuo hyvä ihminen ymmärrä, ettei apulaisen palkka kauas riitä!

Hänen mielestensä oli maailman järjestelmä jotenkin kiusallinen: kaikellaisilla koirilla, joilla ei ole mitään henkisiä varoja, niillä on rahoja; joilla taas on henkisiä aarteita, heillä usein on toinen tasku tyhjä eikä toisessa mitään.

Tuo tila rupesi taas tuntumaan niin tukalalta, ajatukset uhkasivat ryöstää koko elämän onnen . . Huh! rahamiehet ovat muuten vielä olevinansa kuin parempia ihmisiä, muutamat raakalaiset. . .

„Tuossakin elää varmaan yksi rahaporho.“

Hän katseli Vauhkosen rakennuksia. Olikin niissä katselemista!

Siihen Mikkosen ääreen maantielle piskahti ukko, Vauhkosen Antti itse, kumarrellen ja lakkia nostellen.

„Hyvää päivää.“

„Jumal' antakoon,“ murahti Mikkonen ja katseli syrjittäin vihasesti Vauhkosta.

„Mihinkäs Maisteri nyt on menossa? Vaikka ei minun, tuota, mitään tule, mutta kysyhän, kun sattuu.“

Mikkonen ilmoitti, ettei hän juuri minnekään ole varsinaisesti menossa. Niin saatiin kiinni puheen päästä ja Vauhkonen rupesi vihdoin tupaan haastelemaan:

„Eikö Maisterilla nyt olisi aikaa tupaan käydä piiptelemaan? Meidän on oltu kirkkoherrankin kanssa aina hyviä tuttuja tuota . . Tehkää nyt niin hyvin.“

Ja Mikkonen tekikin niin hyvin, lähti, kun lähtikin tupaan . . Saapihan tuonne nyt mennä . .

Vauhkonen ihastui, kun Maisteri vähin keinoittamisin lähti, tuli yhä puheliaammaksi ja taloudellisia asioitaan papille rupesi selvittelemään.

„Tuon tallin tekasin viime talvena, kun vanha rupesi jo niin huonoksi käymään. Meillä on neljä hevosta ja tämän kesäinen varsa viidentenä. Onko pastori nähnyt meidän hevosia?“

Ei pastori sanonut nähneensä.

„Kyllä ne juuri tuntee meidän hevoset, tuota,“ Vauhkonen naurahti itserakkaasti ja hyvillään, „ne ovat vähin niin kuin ruuan ääressä olleita. Eikö pastori käy katsomaan varsaa, se on tallissa ja emä on kanssa.“

„Mennäänpä vaan,“ lupasi pastori vastenmielisesti.

Vauhkonen aukasi tallin oven, astui sinne perälle, missä varsa karsinassa emänsä lähellä oleili. Hän rupesi siinä varsaa hyväilemään. Tamma alkoi karehtia, sirotti kaulansa pitkälle, sirotti korviaan ja rupesi äänteleämään.

„Katsokaas kun se karehtii tuo tamma.“

„Korea varsa,“ kehui pappi.

„On se, ja sitten niin iso. Tästä samasta tammasta meillä on jo kaksi täysikasvuista hevosta. Se on hyvä tamma ja tekee hyviä varsoja, olipa ori melkein vaikka minkälainen hyvänsä.“

„Hm, vai on niin hyvä.“

„On se, vaikka kyllähän sitä nyt on aina koetettu katsoa, että oritkin on hyvänlainen, mutta sittenkin. Tämä varsa on tuota ruunun oritta, joka on Leppälän patruunalla; se on vähin juoksurin sukua.“ Kertoessaan jätti Vauhkonen varsan siihen, meni tamman parteen ja rupesi sitä taputtelemaan.

„Katsokaas kun tällä on vankka kaula vielä, vaikka on jo toisella kymmenellä ja vaikka on tamma; se on niin kuin oriilla.“

Jopa täytyi papin ruveta kehumaan tammaa. Vauhkonen kävi hyvälle mielin:

„Kylläpä pastori tuntuu ymmärtävän hevosten päälle.“

„Ainahan sitä nyt vähin.“

„Niin, niin, mutta niitä on herras miehiä, jotka eivät ymmärrä hevosista niin mitään. Mutta meidän maanmiesten

täytyy ymmärtää, meille on hevonen kuin toinen käsi. — Älkää nyt pastori lähtekö, mennään tupaan.“

Emäntä oli kamaria puhdistellut ja tuli naureskellen tervehtimään pastoria, kun kuuli tupaan tultavan.

Kun kamarissa oli saatu paperossit kuntoon, rupesi juttu taas käymään.

„Mitäs pastori pitää meidän pitäjäästä?“

Pastori ei osannut siihen sanoa juuri sitä ei tätä, vähän aikaa kun vasta oli pitäjäässä ollut. Noin ylimalkaan hän sentään sanoi pitävänsä pitäjäläisistä.

„Tämä on varakasta pitäjäästä,“ tuumi taas isäntä.

„Varakastapa taitaa olla, kylläpä se siltä näyttääkin.“

„Varakasta se on, mutta kyllä niitä on köyhiäkin. Sekalainen on seurakunta. -- Häh, mitä sanot emäntä?“

„Minä kysyn vaan, että tapasiko se Putilainen sinua?“

„Niin, tapasi hän kyllä.“

„Mitä sinä sanoit hänelle?“

„Sanoin, että koettakoon nyt jollain keinoin hankkia edes inträssin.“

„Mitä sinä sillä lailla menet lupaamaan!“ huusi emäntä kiivaasti ja tuli kamarin ovelle. „Kehuvat ihmiset, että hän on menevää kalua, menee sinne koko retules.“

„Noo, älähän nyt,“ rupesi isäntä suhittelemaan ja katsahteli, mitä pastori tästä mahtanee ajatella. Emäntä kääntyi mutisten tupaan ja katsahti hänkin pastoriin, jotta ymmärtänekö edes, ettei se, josta puhutaan, ole tässä ainoa saatava meillä?

Isäntä rupesi pastorille selvittämään juttua.

„Se on vaan,“ hän sanoi, „yksi köyhä talollinen metsäkylässä, jolta meillä on vähän saatavaa.“

Puhuessaan meni hän piirongin luo ja otti sieltä laatikosta muiden paperein joukosta yhden, jonka kanssa tuli pastorin tykö tyytyväisesti hymyillen.

„Kas tässä on hänen velkakirjansa, se pitäisi tekemän vähän ylitse viisisataa markkaa. Mutta kun ei ole moneen vuoteen maksanut korkojakaan. Minä olen aja-

tellut, että eikö sitä pitäisi panna hakemukseen?“ Hän lausui tämän ikään kuin papilta kysyäkseen neuvoja, ja jätti paperin hänen käteensä. Mikkonen kysyi ihmeissään isännältä:

„Niin, mitä tahdotte minun tekemään tämän paperin kanssa.

„Minä vaan ajattelin, että jos pastori olisi viitsinyt katsoa paljonko se on korkoa kasvanut?“

Papin täytyi ruveta laskemaan. Koko sen ajan kei-
nutteli isäntä itseään tyytyväisenä keinutuolissa. Kun pappi oli saanut lasketuksi, ilmoitti hän tuloksen.

„Jaa“, sanoi isäntä, „kyllä minäkin olen ajatellut, että niille paikoille se on.“ Hän otti paperin, vei sen kaappiin ja toi sieltä koko tukon muita samallaisia.

„Mitähän tuon korko mahtaisi tehdä?“ hän aivan jokapäiväisiä ajatellen kysyi ja asetti yhden paperin papiin eteen.

Mikkosen posket punoutuivat ja hän nousi tuskastuneena ylös.

„Antakaa anteeksi“, hän siivosti sanoi, „mutta minä en nyt jouda, minulla on vähän kiire.“

„No, no, älkää nyt, antaa vaan olla, tuota . . . Mutta odottakaahan nyt emäntä tuo kahvia“, isäntä hätäillen puheli, otti paperinsa pöydältä ja rupesi itse niitä soutu-
tuolissa katselemaan.

„Minä vaan ajattelin“, hän jatkoi, „jos pastori tah-
toisi eli joutaisi niitä laskea. — Emäntä! eikö se kahvi jo ole valmista?“

Emäntä ilmoitti kohta tuovansa.

„Mistä pitäjäästä pastori onkaan kotoisin?“ kysyi isäntä taas.

Tämä mainitsi sen.

„Vai niin. Minä olen kuullut, että olette talonpoikaisista vanhemmista, vai oletteko?“

„Olen. Isäni on räätäli.“

Se vasta ihmetytti isäntää.

„Vai räätäli! No onkos hän ollut niin varakas, että on jaksanut poikansa kouluttaa papiksi asti?“

Mikkonen ei tiennyt oikein, mitä tuohon pitäisi vastata. Sanoihan kuitenkin: „Eihän isälläni mitään varoja ole ollut, köyhä mies hän on.“

„Vai niin. No sitten on varmaan joku auttanut erittäin.“ Vauhkonen katseli osanottavaisena Mikkosta . . . Mies parka, kun olet köyhä!

Emäntä toi juuri kahvia ja antoi siten pastorille tilaisuuden jättää vastaamatta.

„Pastori tekee nyt niin hyvin . . .“

Isäntä odotti yhä vastausta, mutta pastori vaan joi kahvia.

„Mihinkä asti nyt on ehditty pitämään kinkeriä?“ alkoi emäntä kysellä jotain puhetta matkaan saadakseen. Pastori ilmoitti sen ja tuli muuten vilkkaammaksikin emännän läsnä ollessa . . . osoitti hänelle oikein säädyllystä kohteliaisuutta.

„Pelkääkö emäntä kinkeriä?“ hän nauraen kysyi. Emäntä vähän hämmästyi . . . Onkohan mahtanut katsoa lukumerkkeihini?

„Naisväki täällä näyttää yleensä kovin pelkäävän kinkerilukua“, nauroi pastori ja jatkoi sitten: „En minä lueta paljoa.“

Emäntäkin jo sai itsensä jotain sanomaan:

„Pelätähän sitä saakin kun . . .“ Emäntä nauroi heleästi ja katsoi luottavaisesti pappiin, „kun ei näin ijälisenä tule enään niin ahkeraan ulkolukua luettua.“

Pappi nauroi hyväntahtoisesti.

„Älkäähän nyt emäntä kovin peljätkö, en minä tahdo olla vaativainen.“

Juttu emännän kanssa rupesi käymään keveäksi ja pastoriakin jo oikein huvitti. Mutta sitten emäntä yhtäkkiä kesken kaiken sanoi isännälle:

„Kuule isäntä, anna nyt pastori laskee paljonko sen Tuomaan velka on korkoa kasvanut.“

Pappi pelästyi ja rupesi itseänsä nuhtelemaan: miksi rupesinkaan raukka näin kauan oleilemaan! Mutta uskoikos tuota, että akkakin rupeaa kiroamalla koron laske-
misella hätyyttämään . . .

Hän nousi ylös ja rupesi mongertamaan kiireestä ja kauan viipymisestä. „Ai, ai, kello on jo kohta seitsemän!“ Sen ohessa isäntä melkein surullisella äänellä kertoi emännälle, että hän kyllä oli jo asiasta puhunut pastorille, mutta kun tällä oli niin kova kiire. Pastori meni jo ovesa, kun emäntä vasta tuli tolkulle asiasta.

„No istukaahan nyt herra pastori!“ hän rupesi huutamaan. „Ei nyt pidä talolle sitä häpeätä tehdäkään, että yhdeltä kahvikupilta lähteä. Tehkää nyt niin hyvin ja istukaa, minä tuon toisen.“ Emäntä lähti liikkeelle ja sai väkipakolla pastorin istumaan vielä ja toista kahvikuppia odottamaan.

Isäntää oli äsken jo melkein unettanut, kun ei pastorin ja emännän keskustelut yhtään huvittaneet. Mutta tuossa tohakassa hänkin virkosi ikihyväksi.

„Pian nyt tulee taas käräjätkin“, hän alkoi pastorille kertoa.

„Vai niin.“

„Ei suinkaan pastorilla ole käräjä-asioita, vai kuinka?“
Eipä ollut.

„Minä olen sinne haastattanut tuolta Kuraaselasta yhden miehen. Minun on häneltä saatavaa toista sataa markkaa, eikä maksa ollenkaan.“

Emäntä tuli juuri sisään ja kuuli viime sanat.

„Niin, siltäkö Kuraaselan mieheltä?“ hän kysyi. „Se on kanssa yksi muutama . . . Pastori ei usko minkälaisia lurjuksia ne ihmiset ovat osalta. Kun ne saavat velaksi, niin maksusta ei välitetä, ei niin mitään.“ Hän katsoi kärsivän tavalla pappiin, odottaen sieltä hiukan osanottoa ja myötätuntoisuutta tässä pimeydessä.

Pappi hymyili.

„Maksaisivat kai ne muuten, mutta jos eivät jaksu.

Kun eivät saa rahoja, niin milläpä maksavat, hyvä emäntä.“

„Mutta kyllä niillä on paha tahtoakin“, vakuutti emäntä.

„Pastori ei tunne niitä“, hymyili isäntä.

Pastori myönsi sen kyllä mahdollisesti olevan totta.

„Onko pastori tästä naapurista, joka täällä mäellä on, mitään kuullut?“ alkoi isäntä salaperäisenä udella.

„Jaa kenestä?“

„Tästä vaan, tästä Mäki-Vauhkosesta“, auttoi emäntä joka jo ymmärsi, mitä isäntä tarkoitti.

„En ole kuullut“, sanoi pastori puolittain äreästi.

„Niillä on suuret asiat“, jatkoi isäntä yhä salaperäisenä, ikään kuin epäillen, josko hän pastorille ollenkaan ilmoittaakaan koko asioita.

„Velkaako tarkoitate?“ Pappi veti suutaan omituisen hymyyn, osasi näetten jo arvata mitä laatua se asia oli, joka Vauhkosen mielestä oli „suuri asia“.

„Velkaa on“, hän sanoi ja pudisti päätänsä arvelvaisesti, „on niin, että saa nähdä kuinka se mies seisoo, jos tulee loukkaus vuosia.“

„Ja poikaansa on vielä ruvennut kouluuttamaan yliopistoon“, liittyi emäntä kertomaan raskauttavana asiahaarana. „Rahat pitää sinne nyt jo aivan velaksi ottaa. Tuo meidän mies sille on antanut. (Kääntyen isännän puoleen.) Kuinka paljon sinä laskitkaan jo antaneesi?“

„Toista tuhatta markkaa.“

Pastori älähti jotain ja Vanhkosen puoliset saattoivat otaksua sen ihmettelyksi Mäki-Vauhkosen asiain kurjasta tilasta . . . ymmärtäähän pastori, kuinka hullusti siinä asiat ovat!

„Kyllä ne sanovat että sillä pojalla on hyvä pää“, jatkoi emäntä, „mutta kun ei ole itsellä varoja kouluttaa, niin ei sitä pitäisi lentää ylemmäksi kuin siivet . . .“

„Mitähän siitä nyt on vaikka kouluttaakin velaksi. Jokaisellahan sitä saa olla oma tahtonsa . . . älä siinä sel-

laisia“, rupesi isäntä hätyyttämään, sillä hän alkoi pastoriin liikkeistä epäillä, ettei tätä asia miellyttänyt.

„Oma tahtonsa“, matki emäntä, „entä jos kuolee, niin kuka sitten sulle maksaa? Minä olen jo sanonut tässä isännälle, ettei saa enää antaa; pysyköön suutari lestissänsä. Eikö niin pastori? Mitäpä niiden tarvitsee kaikkein papiksi pyrkiä, sellaisten?“

„Niinpä niin, aivan niin.“ Pastori naureskeli ja tarjosi kättä. „Hyvästi nyt vaan ja kiitos!“

„Hyvästi, hyvästi. Kiitos käynnistä. Pastori tekee nyt niin hyvin ja muistaa toistekin käydä . . . on ollut nytkin niin hupaista että . . .“ Emäntä ei osannut oikein määritellä, kuinka hupaista olikaan ollut.

Isäntä oli nolona. Hän ajatteli, että pastori ei ollut oikein tyytyväinen . . . Mikä sen tietää, mistä ne herrat kulloinkin suuttuvat!

Pastori näki kyllä, että isäntää joku vaivasi. Osittain hän osasi arvata syyn tuohon. Asia rupesi häntä huvittamaan tiellä pois mennessään . . . Tulen kun tulenkin teitä vielä joskus huvittelemaan, kelpo Vauhkoselaiset!

* * *

Juhlapäivä se muuten onkin lukukinkeripäivä. Vaikka sitä vähin pelätäänkin, niin sitten kuin kohu ohi menee ja pääsee papista nuhtelematta, niin on kuin oisi lahjan saanut.

Ja ne onnelliset sitten, joita ei lueteta! Kylläpä sen näkee heidän silmistään, mitä ajattelevat silloin kun pappi noikkaa päällään ystävällisesti ja käskee istumaan alas. Yksin kinkeripäivää varten heidän kannattaisi vuoden elää.

Mutta — armahda niitä, joita pappi nuhtelee! No, eipä sekään oikeastaan nyt niin sydämelle käypä asia ole, sillä tavallisesti vaan köyhiä ja mitättömiä ihmisiä nuhdellaan ja he ovat siihen jo kyllä muutenkin tottuneet. Elämä on tavallisesti johdonmukainen: heille se näyttää aina nurjan puolensa, toisille taas paremman puolensa.

Mutta toisinaan se tekee kummallisen kuperkeikan: näyttää paremman puolensa köyhille ja huonomman puolensa rikkaille. Kenties' se silloin leikittelee.

Tämä uusi pappi olikin kätyrinä onnelle, kun se kuperkeikkoja heitti. Hän, tuo pappi näetten, tuon tuostakin sanoi äideille, joilla nähtävästi oli ainoa pumpulinen kirkkohameensa yllä ja neljä viisi lasta ympärillä, vaan jotka, lukivat mikä paremmin, mikä huonommin, lukivat kuitenkin.

„Äidin ei tarvitse lukea.“

Mutta sitten hän toisinaan, huomaamatta emäntäin kaksinkertaisia leukoja ja „hyvydellä“ hankittua kohteliaisuutta sekä kunnioitusta velkovaan ulkoasua, sanoi:

„Kas tuosta sopisi alottaa.“ Viittasi silloin sormellaan tarkoitettuun kohtaan Uudessa Testamentissa.

Ihan näin hän teki Vauhkosen emännällekin. Tämä pelästyi, niin että oikein horjahti. Tarkoittikohan se pastori edes . . .

„Niin mitä?“ kysyi emäntä huomauttaaksensa pastoria että hän se oli. Sitä saattaa kyllä vahinko tulla papille tuossa kiireessä, niin ettei aina äkkää ketä lukemaan käskee . . .

Pastori katsahti emännän silmiin, siitä kirkonkirjaan ja sormi harhaili pitkin sorkka-riviä.

„Emäntä on hyvä ja lukee tuosta.“ Hän osoitti Uuteen Testamenttiin.

Vauhkosen emäntä koetti ruveta lukupuuhiiin. Muutkin ihmiset sitä oudoksivat . . . mahtaako edes nähdä emäntä, kun noin punottaa.

Emäntä koetti hymyilläkin, kun otti kirjan käteensä.

Jo totisesti tuli melkein selville yksi värsy, kun pastori autteli ystävällisesti. Mutta sitten rupesi emäntä silmiänsä räpyttelemään ja valittamaan, että näkönsäkin viimeaikoina on niin huonontunut, ettei tahdo nähdä kirjaa ollenkaan.

„Antapa olla, koetetaan vähin ulkoakin“, sanoi pappi.

Emännän suu liikkui ja meni surkeaan hymyyn. Nähtävästi hän aikoi jotain sanoa, mutta pappi ehätti ennen.

„Mistä Katikismus on otettu?“ Kun pappi teki kysymyksen, katseli hän tuonne toisten ihmisten päälle, sinne, missä lukkari ja väkkäri luettivat.

„Enpä taas muistakaan oikein, kuinka tuo luku alkoi“, suputteli emäntä itsekseen, mutta niin kovasti, että se kuitenkin kuului.

„No tiedätte nyt muuten kuitenkin mistä Katikismus on otettu?“

Emäntä jännitti ajatuksiaan ja teroitti katseensa muistelevan näköiseksi.

„Eikö emäntä tiedä mistä Katikismus on otettu?“

„En . . en minä nyt sitä muista, vaikka kyllä minä sen tiedän, mutta . . . ei . . . vaan tule mielehen.“ Tämä näytti olevan vaikea tunnustaa.

„Emäntä lukee ensimmäisen käskyn.“

„Mitä se on, vastaus, meidän pitää pelkäämän ja rakastaman Jumalaa . . .“

Tuon pitemmälle ei hän päässyt.

„Mistä asiasta puhutaan Alttarin sakramentissa?“ kysyi pappi taas.

Ei kuulunut vastausta. Emäntä seiso i hiljaa, henkeään vetämättä . . . mutta ei mikään sattumuskaan kuis-kannut korvaan selvitystä noihin ongelmoisiin kysymyksiin. Ihmiset ympärillä rupesivat kuiskuttelemaan ja kovin julkeasti tirkistelemään Vauhkosen kiusattua emäntää. Muutamain jo rupesi käymään sääliksi akkaparkaa.

Pappi punastui yht'äkkiä.

„Tuleppas tänne, sinä pikkupoikanen siitä.“

Kovin pieni kaunis poika isänsä saappaissa astua laahusti pöydän ääreen.

Ihmiset lakkasivat sähisemästä, hengittämästäkin. Tarkattiin vaan, että mitä se pappi nyt oikeastaan aikonee.

„Mikä sinun nimesi olikaan, poikanen?“

„Aukusti.“

„Vai niin. No kenenkä poika?“

Poika teki selvän siitä. Emäntä hiplasi noin puolen askelta sivulle, teki mieli kysyä, joko hän vapaaksi pääsee, mutta ei uskaltanut.

„Mistä Katikismus on otettu, Aukusti?“

„Pyhästä Raamatusta.“

„Niin, no se on oikein. Kuuliko emäntä nyt?“

„Kyllä minä . . .“

Ihmiset ympärillä katselivat toisiaan ja purivat huu-
liaan.

„Lueppa, Aukusti ensimmäinen käsky.“

Poika lateli sen hyvin puhtaasti.

„Niin, no niin se on. Mutta sanoppas nyt vielä, mistä asiasta puhutaan Alttarin sakramentissa?“

„Herran Ehtoollisesta.“

„Aivan oikein poikaseni. Tässä on nyt sinulle lahjaksi uusi Katikismus, ota se ja lue hyvin. Ole muutenkin ahkera lukemaan, niin sinä olet rikkaampi kuin moni täällä. Hänen vakava katseensa vaelsi yli väkijoukon ja pysähtyi juuri viime sanassa Vauhkosen emäntään. Hän kumarsi emännälle merkiksi, että nyt saisi poistua.

Rinni-pahanen.

Matka-rinnit ovat aina koko kylän omaisuutta: kun yhdellä on, niin sitä lainaavat kaikki.

Ellu Karttusella oli semmoinen; siinä tallin seinustalla se melkein aina ajelehti sateessa ja räystäsvuodossa kunnes rupesi luhisemaan ja huonoksi käymään. Erään kerran lainasi hän sen noille Pakaraisen lesken pojille kaupunkimatkaa varten. Mutta lesken pojat olivat huolettomia, eivät vieneetkään kalua kohta kotiin vaan jättivät ajelehtimaan pihalle tarhan puoleen.

Siinä sen talven mittaan ohi kulkeissaan näki Laukun Hermanni, ja kun hän kevätpuoleen tarvitsi lähettää pojat holliin, eikä itsellä ollut sopivaa, nättiä häkkiä reelle pantavaksi, jolla olisi saatu heiniä ja muuta rojua hollitarpeeksi viedä, niin hän muisti tuon pienen häkin Pakaraisen tarhakartanolla. Kun Laukun Hermanni meni Pakaraiseen ja ajoi asiansa, niin pojat sanoivat että rinni oikeastaan onkin Karttusen Ellun ja käskivät viedä sinne kun tarvitsemasta lakkaa.

Mutta kun Laukun pojat tulivat hollista väsyksissä, eivät he viitsineet kohta lähteä Karttuseen rinnä viemään, vaan sysäsivät sen jauhopuodin välyseen ja unohtivat sinne koko kesäksi.

Sitten seuraavana syys-talvena poltti Leenan Tuppu havu-tuhkaa ja pyysi Laukusta hevosta, saadaksensa tavaran viedä lasitehtaalle. Antoi Hermanni hevosen,

perin hyvänäpuinen mies kun oli, ja reen päälle löysi Tuppu itse jauhopuodin vällysestä tuon Karttusen Ellun rinnin.

Hermannin suuttui, kun näki, etteivät pojat olleetkaan rinniä kotiin vieneet ja rupesi pojille haukkumaan. Mutta nämätkö eivät olisi osanneet itseänsä puollustaa! Se tapahtui kerrassaan asianmukaisella tavalla: mitähän olisi-kaan Karttusen Ellu kesällä tehnyt rinnillänsä . . . vieköön Tuppu nyt kotiin, kun tarvitsemasta lakkaa.

Mutta Tupun mielestä oli rinni jo kovin huono, kaiteet jo osittain lahot ja puolapuita poikki . . . Jääköön siihen Tupun navetan seinustalle siksi, jos sattuu uusi matka tulla tehtyä lasitehtaalle, niin onhan valmiina. Eipä taida se Karttunenkaan sitä tarvita koska ei jo ennen ole pois noutanut . . . ja vanha rämäkin kun on jo, on tainnut uuden sijaan laittaa . . . Ja jos ei niinkään, niin saa hän minulta aina omansa; keväämpänä vien pois kun en enää tarvitse.

Mutta — — auttakoon! Tuppu kuoli Kynttilin aikana! Mistä akka sitten olisi tiennyt mistä mies-vainaja lie hyötynyt tuon rinni-rämän. Olipahan vaan sopivaa, että itsellä oli sellainen, kun miehen jättämiä tuhan vähiä meni lasitehtaalle viemään, että saisi hautausrahoja.

Tupulta jäi jälkeen velkaa ja lapsia. Velkoojat vaativat huutokaupalla myömään sekä mökin, että irtaimen.

Pääsiäis-maanantaina oli huutokauppa. Matka-rinnikin siinä myytiin ja sen sai tuo Lumpukkauppias Metkunen ja maksoi siitä kaksikymmentä penniä. Muutakin rojua sai Metkunen huutokaupassa, muun muassa Tuppu-vainajan puolitalaisen tahon.

„Hyvin osaa kaupotella tuo Metkunen“, sanottiin siinä, „ostaa ensin rinnin ja sitten sen tavaraa täyteen.“

Siihen tuli myöskin Pakaraisen lesken vanhempi poika.

„Kas“, hän sanoi, „onpa siinä ihan kuin Karttusen matka-rinni.“

„Lienee Tuppu sen itsellensä jollain kurin Karttuselta kaupotellut, vähäkö haalasi se vainaja!“ Niin miehet arvelivat.

Metkunen haki hevosen kotoansa, pani ensin rinnin reelle, sitten muut tavarat ja vei kotiinsa.

Eräänä päivänä hän kauppamatkoillansa sattui menemään Karttuseen.

„Mutta perhana soita, Metkunen! sulla on minun matka-rinnini. Mistä sen olet saanut?“ rupesi Ellu sanomaan kun Metkusen kuormaa lähestyi.

„Häh, sinun? Pyhi huulias, velikulta, vai sinun. Leenan Tuppu-vainaan avisoosta ostin ja maksoin 20 penniä.“

„Mutta minun se on ja minä otan omani pois En ole sitä Tupulle milloinkaan myönyt.“

„Vai pois“, Metkunen nauroi, „olispa se hupainen juttu!“

„Otan minä pois omani, kun otankin, näinpä sen sitten missä hyvänsä. Pari vuotta on rinni jo ollut kaateessa, enkä ole tiennyt, missä se on ollut. Ota pois reeltäsi ja jätä siihen.“

„Ohoh, mies. Minä olen kalun rehellisesti ostanut, totta jumal'iste! En anna vaikka . . . Mutta ota sinä hinta Tuppu-vainaan leskeltä.“

„Mitä minä hänestä. Jos sinulla on hänen kanssansa asioita, niin suorita itse. Minä otan rinnin!“

Ja Ellu totisesti rupesi sitä riistämään pois reen päältä.

„Kyllä, kuule veikkonen, rinni pysyy sinulta siinä ihan varmaan!“ Metkunen otti kaakkinsa suitsiin, käänsi sen pihasta pois menemään, antoi ruoskaa selkään, istui kuormalle ja meni viheltäen tiehensä.

Karttunen jäi pitkillä nenin ja kovin suuttuneena katselemaan kun Metkunen tiehensä meni . . . tunsu itsellensä tehtävän julkista vääryyttä. Onpa se helkkarin roisto

tuo Metkunen, kun pitää toisen omaisuutta vaikka kyllä kuulee kuinka asia on!

Koko illan oli Karttunen pahalla tuulella, kiroili ja sadatteli, että kuka sen viimeiseksi oli lainannut tuon rinnin. Ei hän sitä muistanut itse, eikä muutkaan. Hän kävi jo Tupun Leenankin luona, mutta akka ei tiennyt muuta kuin, että kauan oli rinni jo heilläkin ollut, nyt olivat saamamiehet sen myyneet ja pitäneet rahat itse. Ei hän ollut siitä hyötynyt eikä ruvennut liioin takaisin maksamaan.

Illalla kun Karttusen renki tuli kotiin, jutteli isäntä hänellekin asian.

„Olisitte ottanut vaan pois“, tuumaili renki.

„Hm, no, ei se ole juuri niinkään, mutta annan haaston muutamalle lurjukselle, niin kyllä näkee mitä maksaa . . .“

Ja totisesti, Karttunen ei saanut rauhaa, ennen kuin iltapäivällä joutui matkalle Mielosen lautamiehelle haastoa viemään. Mennessään aprikoitsi itsekseen, miten oikeastaan tuon haastattaisi, joko suorastaan varkaudesta, vaiko varastetun kalun salaamisesta. Mutta kun ei tuosta pääsyt mihinkään varmaan päätökseen niin ajatteli lopuksi, että neuvokoon Mielonen, tuopa tuon ymmärtää, kun on vanha lautamies.

Vaan Mielonen kun kuuli Ellun touhun, pani sen kerrassaan mitättömäksi, leikiksi. Vai kaikista tässä nyt käräjiin! . . . eipä ole hullumpaa kuultu. „Velikulta, tulitko ajatelleeksi, että se on vaan 20 pennin asia ja kustannukset nousevat monin kymmenin kerroin?“

„Ajattelinpa kyllä, mutta Metkunen kun tekee koiruutta, niin joutaapa saada maksaa.“ Karttunen hymyili makeasti.

„Älä hiidessä, älä nyt pöllöttele! Jumal'iste, en minä ainakaan ota haastaakseni.“

Ellu ei enää nauranut, vaan lähti vihoissaan pois. Kovin oli, mielestänsä, tuo Mielonen paisunut ylpeäksi porhoksi, kun ei enää viitsinyt tavallisista jutuista haas-

taakaan! . . Taikka liekö tuttu Metkusen kanssa ja yksissä juonin . . .

Mutta sitten, kun tuossa harmillisena kotiinpäin asteli, muisti, että Nietulan Aatami oli viime käräjissä tehty lautamieheksi. Sepä oli hauskaa, että tuon muisti! Aatami oli kunnan mies, ei vielä liiaksi sivistynyt, ei rikki-viisas eikä porhoksi paisunut . . .

Miten lie uskaltanutkaan niin röykeästi kieltäytyä haastamasta tuo Mielonen? . . Oikein vaatisi asia jo, että antaa hänellekin haasto . . .

Seuraavana päivänä asetti Karttunen hevosen ja lähti Nietulan uuden lautamiehen pariin.

Miehet olivatkin vanhoja tuttuja, Aatami tuli pihalle vastaan ottamaan, vei itse kamariin ja tarjosi tupakkaa. Karttusen mieli kävi hyväksi, kun ei virka vielä ollut pahalle paisuttanut tuota vanhaa tuttua. Oikeastaan olisikin ollut vahinko, jos ei nyt olisi ollut joitakin haastoja jätettävänä, kun ensikerran tapasi Aatamia lautamiehenä. Paljon oli miehillä muutakin jutustettavaa, niin että vähällä oli unohtua pääasia. Mutta somempi ja mahdikkaampi sen olikin ottaa sitten esiin, niin kuin sivuseikkana vaan.

„Kuule, tuota, sinun pitää mennä haastamaan tuo Metkunen käräjiin varastetun kalun salaamisesta.“

„Ohoh, noo kyllä se tapahtuu. Minkälainen juttu se muuten on?“

Karttunen rupesi juttelemaan, kertoi asian alusta loppuun. „Eihän se niin suuri asia ole, mutta ruveta nyt antamaan omaisuutensa mennä noin, niin pian sitä jää puille paljaille.“

„Jos se niin on, niin antaa saada rokkiinsa.“

„Mutta paljonko menee sitä haastorahaa?“

„Markka kymmenen penniä. Pitääkö todistajia haastaa?“

Kyllä, kaksittain piti niitäkin haastaa ja Aatami sanoi niitä haastettavan kuudesta kymmenestä pennistä kappaleen.

Saapa maksettavia tuo Metkunen. Miks'ei jättänyt rinnia ja sopinut suosiolla, olisi päässyt vähemmillä menoilla. Mutta ruveta lurjuilemaan Karttusen kanssa . . . ohoh mies!

* * *

Kylläpä hämmästyi Metkunen kun haaston sai. Rupesi noitumaan kuin lätti ja puuhasi antaa vasta haaston väärästä kanteesta ja kunnian loukkauksesta.

„Jos tahdot“, sanoi Nietulan lautamies hyväntahtoisesti, „niin kyllä minä saatan samalla matkalla haastaa Karttusen.“

No sitähän juuri tahtoikin Metkunen. Maksoi rahat ja luutteli todistajat.

Mutta ennen kuin Aatami pois lähti Metkusen luota, rupesi hän tätä kehoittamaan sovintoon riitatoverin kanssa. Vaan Metkunen loukkautui. Vai sopimaan nyt . . . „Näytänpä Karttuselle, mikä on laki! Niin, ihan totta, minä näytän Karttuselle, mikä on laki ja oikeus.“

Tuli sitten päivä, jolloin tämä tärkeä asia oli oikeuden ratkaistavana. Ne rupesivat siinä, kun kyllä oli joultilasta aikaa, kehoittamaan asianomaisia sopimaan.

„Juttunne on naurettava, kovin turhanpäiväinen.“

Vai turhanpäiväinen! Karttunen ei hänellä sanonut olevan ainakaan mitään syytä pelkoon. Totisesti, hän ei tahtonut riitaa, vaan oikeutta. Metkunen irvisteli, sanoi, että jos Karttunen pelkää, niin sovittakoon ja maksakoon kulungit, muuten saa oikeus tuomita.

Eikä asia siitä sen valmiimmaksi tullut ennen kuin iltapäivällä oikeus sen tutkittavakseen otti. Toverit astuivat sisään, edellä Karttunen, perässä Metkunen . . . Kylläpä nyt saat rykääsi Karttunen!

— Metkus-roisto, kun olisit sovittanut mulle, niin et tarvitsisi siinä nyt niin vapista!

Pian oli juttu käsiteltyä. Selvähän se olikin kuin

päivä. Todistajiakaan ei vannotettu, muuten vaan uskottiin suoraa puhetta. —

Odotettiin eteisessä, kun oikeus suljettuina ovien takana tuomiota teki.

Saa nähdä mitä oikeus nyt tuolle Metkuselle tuomitsee? . .

Odotappas nyt Karttunen, näet pian kenellä on oikeus! . .

Kutsuttiin tuomiota kuulemaan. Sisään menivät todistajatkin mies mieheltä asianomaisten kanssa. Muitakin kuulioita ovenrakoon tungeskeli. —

„Oikeus on ottanut asian tutkittavaksi . .“

— Jahah, näeppäs nyt riitaveri, miten sun käy!

„— — Elias Karttunen saakoon rinninsä takaisin, kuten laillisen omaisuutensa . .“

„— — Katsoen siihen, että nähtävästi turha riidan halu on kiihoittanut asianomaisia asiansa oikeuteen vetämään, sakotetaan kumpanenkin — — asetuksen — — § nojalla vetämään sakkoa oikeuden vaivaamisesta 5 talaria. Kulungit kuitataan asianomaisten kesken.“

„Ja jos toiste vielä tällaisia asioita oikeuteen vedätte“, jatkoi tuomari vielä, „niin saatte sakkoa kaksin kerroin.“

Lautamiehet nauravat, tuomari puree huultansa. Metkunen ja Karttunen laapustavat ulos allapäin ja painavat eteisessä lakit pörröisiin päihinsä. Näyttävät salaa, silloin tällöin sirauttavan toisiinsa.

— Etpä voittanut sinä, jos en minäkään! . .

Mattiparka.

I.

Hän oli tullut maailmaan vähän vasten ihmisten tahtoa: ei ollut näetten isää iloitsemassa pojan tulosta, eikä äitikään lempeästi hymyillyt; ihmiset sanoivat, että hammasista kiristellen vaan itkeskeli ja otaksuivat, että hän ajatuksissaan toivoi Matin sinne, missä pippuri kasvaa. Mutta Matti ei silloin välittänyt isästä eikä liioin lähtenyt pippurin kasvumaille. Siinä vaan äitinsä patinoilla ajelti päivästä toiseen, antoi palttua toivotulle kuolemalle ja kasvoi kuten muutkin ihmislapset.

Hyvinkin yksikseen ja omin neuvoin hän sai toimeen tulla, heti kun vähänkin rupesi kynnelle kykenemään. Ja kukapa hänestä olisi välittänytkään, Mattiparasta? Kun hän rupesi kerjuulle kykenemään, niin lähti äiti „reisuun“. Sanoivat kylässä, että hän oli mennyt miestä hakemaan. Pitäkööt kyläläiset huolta pojasta!

Ja kylläpä ne pitivätkin hänestä huolta: antoivat ruokaa ja härnäilivät, opettivat suuta pieksämään ja hulluja jaarittelemaan. Niin opetetaan elätti-vareksiakin ja sanokaapas, koska niiden vatsa on tyhjä ollut?

Lukemaankin hän oppi, vieläpä kirjoittamaankin. Sitä vasta ihmetteli kylän vanhin, kun asiasta puhuttiin Matin ripille päästyä. Oli ollut vähällä unhottaa koko pojan, sanoi kylän vanhin. „Mutta kuka hänet on opettanut lu-

kemaan?" Kukaan ei sitä niin tarkalle tiennyt, mutta pitivät sen pääasiallisesti pojan terävän pään syynä. Sellaiset oppivat, vaikka ei opetettaisikaan! . . Sitte yksi ja toinen tiesi, että tuolla eräässä töllissä hän oli talvis-aikoina asuskellut, kenties siellä oli oppinut. Sielläpä niitä oli ollut paljon lapsia itselläkin, eikä Matin lukemaan opettaminen ollut tullut mitään maksamaan, kun muitten ohella oppi.

„Kelpo poika, kun on lukemaan oppinut!“ Ei ihmiset siihen muuta tienneet sanoa.

Sen johdosta kun Matti joutui puheen alaiseksi, muistettiin taas äitiäkin. Yksi oli kuullut sitä, toinen tätä missä oli muka milloinkin nähty kaukana retustelemassa kenenkä seurassa kulloinkin.

„Oli silläkin sydän“, sanoivat ihmiset, „kun niin jätti lapsensa.“

Ei kukaan muistanut isää.

„Kaikista se Jumala huolen pitää“, sanottiin Mattia tarkoittaen ja tunnettiin lämpimiä tunteita. „Mattiparka, kyllä hän nyt jo aina eteensä katsoo!“

II.

Samppa Luutanen päivitteli nuoren akkansa kanssa. Kovin olikin ikävä asia: arpa oli viime keväänä langettanut hänelle velvollisuuden ensi syksynä astua vakinaiseen pataljonaan kolmeksi vuodeksi. Nyt oli Marraskuun 1 päivään enään järeillä vaan kolme kuukautta; siksiäpä asia pelottikin enemmän.

Nuori vaimo tuossa voivotteli, arveli että aivan nurin se menee koko onni ja talon hoito, jos isäntä menee pois, hänelle kun tässä vielä tulee pienikin hoidettavaksi.

„Hassusti se käy“, tuumi Samppa, kynsi korvantaustaa jo monennen kerran ja huokasi.

„Lähden Amerikkaan“, sanoi hän vähän ajan kulut-

tua ja katsahti kohta vaimoansa, että onko toivoa luvasta, vai ruvenneeko itkeä tillittämään. Emäntä hiukan sävähti, mutta omituinen piirre hänen kasvoissaan ilmaisi, että ehdotus ei ollut järin vastenmielinen. „Hm“, hän pani, „mutta mitenkä sinnekään pääset? Et saa matkapassia.“

Oh! . . . sekös sillä eukolla vaan onkin pelkona . . .

„Noo, jos talon luulet saavasi hoidetuksi, niin ehkäpä matkapassitkin saadaan.“

„Kyllähän se tukalaa olisi täällä kaikesta yksinpuolin huolta pitää, mutta . . .“

Siihen jäi sana. Pitäähän sitä rakastaakin, ettei nyt noin vaan „pitkällä puulla“ sovi miestänsä valtameren tuollepuolelle työntää.

„Jos vaan annat luvan mulle lähteä, niin tässä ei kauan siekailla“, sanoi Samppa.

Vaimon oli vaikea sanoa. Paha niin, paha näin. Vihdoin hän selvitti:

„No, jos mennä tahdot, niin täytyyhän sitä täällä toimeen tulla ja . . . ja nuorenanahan sitä ihmisen täytyy yrittää.“

„Hm“, hymähti Samppa, „ei suinkaan sitä meillä nyt niin yrittämisen vuoksi olisi tarvis Amerikkaan, mutta parempihan on ansaita rahoja tuon kolmisen vuotta kuin olla ilmaiseksi orjana.“

Akka oli aivan samaa mieltä, että niin olisi asia paljon parempi.

Tehtiin liitto: Samppa lähtee Amerikkaan kuin vaan saa passit; asiasta ei puhuta kenellekään luotua sanaa.

Mutta miten saada passit? Siinäpä olikin sotkuinen kysymys, joka tuotti paljon päänvaivaa. Olihan sitä liikunut juttuja, miten yksi ja toinen oli koiranjuonilla paperit taskuunsa saanut ja sitten noin vaan pujahtanut, kuten muutkin matkustajat; mutta kuinka sitä silläkään tavalla . . .

„Hitto tuokoon! mutta kyllä se sentään on toista tienata rahoja Amerikassa, kuin tuolla kolme vuotta virua

... On se aivan toista Amerikassa! Olispa vaan tuossa joku joka hankkisi nimiinsä mulle paperit, niin heti mak-saisin sievät rahat!“

Siihen tielle ikkunan alle saapui joukko nuoriamiehiä, pyhäpäivä kun oli. Niillä nuorilla on aina vehkeitä, vetävät puoleensa huomion, vaikkapa se kuinka tärkeissä asioissa muuten kiini olisi: Samppa rupesi sinne ensin tirkistelemään ja sitten emäntä.

Yksi näkyi joukossa oikein olevan poikaa, nuori hän oli ja pienenlainenkin, mutta lihavahko möhkäle, halvan arvoisissa vaatteissa ja „suu päänlaella“. (Kansalla on näetten omituinen tapansa sanoa suun olevan silloin päänlaella kun sitä ylenmäärin soitetaan.)

„Kuule“, kuiskasi emäntä, „mitähän tuo Maailman-Matti tekisi, eiköhän se? . .“

„Jaa, tosiaankin!“ Mieskin mielistyi asiaan. Aina ne akat keksivät kaikki pikemmin kuin miehet! Molemmat katsoivat vielä ikkunasta. Siellä se vehkeili Maailman-Matti, niin että oikein täytyi ruveta naureskelemaan. „Se on hupainen veitikka tuo Matti, ihan varmaan tekee senkin jutkun!“

„Laita kahvia“, sanoi Samppa mielihyvissään, „minä käyn kutsumassa häntä tänne.“ Hän pani tupakkaa pitkään piippuun ja läksi ulos. Jutteli siellä vähän aikaa poikain kanssa ja kuiskasi vihdoin Mattia tupaan.

„Matti saa rengin pestin“, rupesivat toiset sanomaan ja niin luuli Matti itsekin, kun Samppa perässään vei kamariin asti.

„Pane piippuun, Matti.“ Samppa toi tupakka-laatikon pöydälle. Vähän oudolle tuntui Matista, kun oikein isännät noin miehiksi kohtelivat. Rengiksi ihan varmaan pyytää, rupesi Matti ajattelemaan.

Samppa alkoi puhella yhtä ja toista. Oli oikein sydän kurkussa kun tahtoi ennättää liian kesken pää-asiaan,

vaikka järki kehoitti lörpöttelemään ensinnä jotain muuta ja sitten vasta odottamatta hyökkäämään ydinkohtaan.

Matti tunsu itsensä täällä oudoksi, ei ilve-tuulikaan enään puhallellut. Vakaisena hän vaan tupakoitsi ja koetti näyttää arvokkaalta kuin ukot ainakin.

„Vanhako se Matti jo on?“ kyseli emäntä kamariin tullessaan ja katsoi niin tuttavasti Mattiin.

„Kahdeksannellatoista.“

„Vai, jo se niin on ijällinen, Mattikin“, sanoi isäntä ihmetellen.

„Joo'oa“, emäntä huokasi, „kaikista se hyvä Jumala huolen pitää. No ei suinkaan siitä äidistäsi ole mitään kuulunut?“

„Ei ole.“

„No tuota, etkö sinä jo ole Amerikkaan tuumannut lähteä, Matti?“

Sampan ääni värähti, kun hän tämän sanoi. Silmät vilkahtivat Matista emäntään ja emännästä taas Mattiin. Emännän silmiin ne sähköisesti vaikuttivat: panivat nekin salaa ja omituisesti sirittäen Mattia tirkistämään.

„Kukapa minunlaistani Amerikkaan kustantaa“, sanoi Matti huolettomasti. Hän ei huomannut ollenkaan omituisuutta kysymyksessä.

Ne rupesivat molemmat, Samppa ja emäntä, sanomaan joutavaksi Matin tuumia, ettei muka kukaan häntä sinne kustantaisi. „Hooja, huonompiakin sinne autetaan ja tylsäpäisempiä!“

Matti tunsu rintansa paisuvan innosta, kun tämä isäntäväki häntä niinkin miehenä piti.

„Kyllä mä sen sanon“, tuumi Matti rohkeasti jo itsekin, „että kyllä minä sieltä tollarit toisin niin pian kuin joku muukin.“

„Noo toki“, vakuutti emäntäkin.

„Miks'ei“, sanoi Samppa ja puhui sitten siitä, että huonommatkin ne . . .

„Menisin minä ainakin Amerikkaan“, ilmoitti Samppa

vihdoin, „mutta kun on tuo sotaväkeen meno, niin ei pääse.“

„Miksi ei pääse?“ kyseli Matti nähtävästi tietäen isännän esteen syyn. Mutta tuntui siltä kuin hänellä hampaiden takana jo olisi ollut Sampalle valmiit päästökirjat, niin mahtavalta hän näytti.

„Ei saa passia“, toisti Samppa viekkaasti Mattiin katsoen.

„Sa-ha-haa!“ vakuutti Matti nauraa höröittäen ikään kuin Sampan uteliaisuutta kiihoittaaksensa ja nousi innoissaan kävelemään.

„No millä tavoin?“ kuiskasi Samppa. Hän kallisti päätänsä ja venytti pitkäksi kaulaansa . . Sanoppas sinä, kelpo Matti, millä keinoin! . . Vaikka kyllä mä tuon itsekin tiedän, mutta . . .

„No johan niitä passeja saa“, sanoi Matti, kun teillä on rahaa kyllä, niin menkää kaupunkiin. Kyllä siellä on herroja, jotka tekevät vaikka mitä.“

Samppa näkyi pettyneen luulossaan Matin neuvosta. Senpä tähden hän päätti pudistaen hylkäsi koko ehdotuksen hankalana. „Mutta jollain muulla tavalla olisi helpompaa“, hän tuumi ja katsoi nyt vuorostaan salaperäisesti Mattiin, ikään kuin näyttääksensä, ettei hän ollut päättänyt josko sanookaan Matille ajatustaan.

Matti kävi uteliaaksi ja rupesi kyselemään. Samppa iski vaan silmää, otti kaapista viinapullon, kaasi ensinnä itselleen ryyppyn ja tarjosi sitten Matillekin. Tämä esteli, mutta otti kuitenkin kernaasti. „Ryyppätään kun rookataan“, hän sanoi. Näytti muuten alkavan vähin tutustua talossa ja rupesi jo kokkiensa laskettelemaan. Mutta jo vihdoin taas muisti asian.

„Millä kurin te sitten tuumisitte päästä lähtemään?“ alkoi hän uudestaan kysellä. Samppa otti siinä juuri ryyppyä, ettei akka ehtisi hätään. Kaasi vielä Matillekin ja sanoi nähtävästi karvasta haikua kurkustaan kakien:

„No etkös ole kuullut, millä tavalla meni Matilainen? Ota ryyppy!“

„Niin persana, hän meni tuon Hermannin, tuon Kaapon Hermannin passilla ja lähetti sitten Hermannille passin takaisin ja vapaapiletin siitä hyvästä.“

Samppaakin nauratti ja hän katsoi sukkelasti Mattiin.

„Otas vielä ryyppy, Matti“, hän kehoitti. Toinen otti estelemättä; ajatteli hänkin, että jos emäntä tulee pian, niin vie pullon pois.

„Luulisitko Matti, että tässä likitienoilla olisi joku, joka uskaltaisi ryhtyä samaan kauppaan?“ Tätä kysymystä lausuessaan oli Sampan äänessä kummallinen sävel.

„Enpä tiedä“, sanoi Matti arvelevaisesti.

Emäntä toi juuri kahvikalut pöytään ja kaatoi kuppeihin. Samppa odotti äänetönnä että Matti jotain sanoisi. Matti taas kainosteli emäntää, arvellen ettei tällaisista asioista saisi puhua kuin miesten kesken. Mistähän osasikaan poika tuota jo kainostella!

„Niinpä nyt ollaan hiljaa, että . . .“ emäntä sanoi.

„No, etkö jo muista ketään?“ kysyi Samppa vihdoin.

Matti äkkäsi, ettei emäntää tarvitse kartella. Mutta ymmälle hän silti joutui, ei juuri ollut sanaa suuhun tulevaa.

„Enpä oikein tiedä“, hän päätti kyhnien sanoi.

Emäntä ei ruvennut utelemaan, antoi miesten tuumia ja kahvia juodessaan tuon tuostakin silmäili salaviihkaa Mattia . . . Mitähän tässä sanoisi, että saisi tuon puhumaan?

Sampasta oli odotus tuskallista. Jättäen kahvin puoli juomiin nousi hän ja astui Matin eteen.

„Etkö sinä, Matti, tahdo lähteä Amerikkaan?“ Hän lausui tuon käheästi kuiskaten ja laskien kämmenensä Matin olalle, jäi hän siihen, outo hymy huulilla vastausta odottamaan.

„Lähden kyllä!“ Matti pöyhähti seisomaan Sampan rinnalle. Tämän silmistä leimahti iloinen välähdys: Ei,

jumaliste, mene enään ainakaan muille kertomaan, eikä minua tässä pulaan saattamaan! . .

„Mikä puhe teillä nyt on?“ Emäntä hiljaa kysäsi ikään kuin ei olisi osannut aavistaakaan asiaa. Samppa oli niin innoissaan, ettei osannut keksiä mitään kierto-puheita, jos olisi tahtonutkin. Suoraan vaan, sormiansa naksauttaen sanoi:

„Me menemme Matin kanssa Amerikkaan! Matti hankkii passit ja minä rahat, eikös se ole tasaista kauppaa?“

Mattikin oli noussut lattialle astelemaan, mutta hiukan nololta hän näytti ja asiata aprikoivalta. Samppa kaasi ryypyt. Ruvettiin sitte puhumaan asian yksityis-seikoista. Matti saatiin rohkaistuksi, vieläpä hän innos-tuikin asiaan niin että olisi heti puuhaan ryhtynyt, jos ei olisi ollut yö vastassa. Asiassa päätettiin, että Matti tulee huomisehtoolla uudestaan, tekemään itselleen päästö-kirjan täällä kamarissa ja sitten jonakin ehtoonä käy sen avulla nimismiehen passit saamassa; Samppa varustaa itsensä valmiiksi lähtemään jonakin yönä; kellekään ei puhuta sanaakaan. Amerikasta oli Sampan puhe lähettää kohta sinne päästyään Matille passi ja matkapiletti. Ja niin erottiin.

III.

Eräänä päivänä, noin pari viikkoa edellisen jälkeen levisi kylässä akkain kesken juttu, että Luutasen Samppa on lähtenyt Amerikkaan, karannut kruunulta ja akaltaan-kin, kun ei ollut sillekään mitään ilmoittanut. Mentiin katsomaan Luutaseen, onko siinä perää, kun puhutaan. Perääpä oli, koska emäntä itkua tuhersi ja sanoi, ettei hän ymmärrä vaikka päänsä puhki ajattelisi, mihinkä Samppa on mennyt.

„No eikö hän sullekaan sanonut?“ kyseltiin.

„No ei, hyvät ihmiset! Mitäs minä sitten sanoisin, etten tiedä . . . vai luuletteko te . . .“

„Eei, ei toki luulla mitään. Mitäs sitä nyt sitten semmoista, mitäpä sulle olisikaan hyötyä valehtelemisesta. Mutta kummapa se oli, kun noin meni ettei sullekaan sanonut . . . Amerikkaan hän kai kuitenkin on mennyt.“

Emäntä rupesi väittämään, ettei hän sentään vielä-
kään usko Sampan Amerikkaan menneen, mutta missähän
vaan lienee.

Koko kylässä oli se kohta puheen aiheena, mutta
vasta muutamain päivän kuluttua se ehti nimismiehelle.
Joku meni ja kertoi: „Siitä meidän kylästä karkasi Ame-
rikkaan Luutasen Samppa, niin ettei sanota akallensakaan
ilmoittaneen. Asevelvollisuutta pakoon sanovat hänen
menneen.“

Nimismies otti asian tarkoin korviinsa, jopa niin että
lähti itse tutkimaan kuinka paljon perää puheessa olisi.

Paljonkos hän siellä kylässä sitten sai selvää asiasta!
Sampan emäntä itki kuollaksensa eikä pienintäkään sano-
nut tietävänsä, mihin mies oli joutunut. Muut ihmiset
eivät tienneet niinkään paljoa.

Mutta sitä nimismies pahimmin aprikoitsi, mistä
Samppa on passit saanut ja ihmettelivät ne sitä muutkin.

Kun siinä jalkoihinsa katseltiin, ihmeteltiin ja silloin
tällöin arveluitansa lauseltiin sanoi nimismies:

„Niin, täältä on mennyt Amerikkaan se Rikun Mat-
tikin, vai miksi Maailman-Matiksi sitä sanotaan?

„Ohoh!“ Miehet ja akat katselivat toisiinsa.

„Mattiko Amerikkaan?“

„Milläpä hitolla Matti Amerikkaan! . . .“

Sitten tuli sen talon väkeä, jossa Matti oli renkinä
ollut ja kertoivat, että Mattia ei ole muutama päivä
näkynyt kotona. Tästä tuli nyt jotain uutta asiaa.

„Mutta missä Rikun Matti sitten on?“ Siinä syntyi
kova sähinä. Ei joudettu kuullakaan nimismiestä, huutaen
kukin vaan kertoi arveluitansa. Joku huusi kovemmin
kun muut ja sitä kuunneltiin. Hän kertoi, että se ja se
oli nähnyt Matin kaupungissa, oli siellä olutkapakassa

ryypiskellyt erään hampuusin kanssa ja rahoiltansa kerskunut.

„Rahoiltansa kerskunut! . .“ Silläpä kannatti nanraa, että nyt Maailman-Mattikin jo rahoiltansa kerskaa. Ja he nauraa hekottivatkin täyttä kurkkua.

„Ei sitten ole asiat oikein“, sanoivat, kun rupesi ääni alenemaan. Nimismiehenkin ääni alkoi nyt jo kuulua:

„Eikö sitten Maailman-Matti ole lähtenyt Amerikkaan? Eikö hänellä ole ollut aikomustakaan?“ hän huusi.

Kaikki hymyilivät vakuuttavasti ja pudistivat päitensä: Milläpä Matti olisi Amerikkaan mennyt ja . . . ja eikä kukaan ollut kuullut tuosta puuhasta mitään puhuttavankaan.

Matin isäntä haettiin paikalle.

„Annoitteko te sille rengillenne, Rikun Matille päästökirjan?“ kyseli nimismies.

Ukko oli vakainen ja katsoi oudostellen kyseliää.

„Päästökirjan? Eei. Missä hän sitten on päästökirjaa näytellyt?“

„Ettäkö te ette ole antanut Matille päästökirjaa?“

„Een, mitäs minä nyt vielä hänelle semmoista ja mitä hän sillä olisi tehnyt?“

Nimismies vihelsi ja näytti keksineen jotain.

„Osaako Matti kirjoittaa?“ hän kysyi.

„Osaa hän!“ huusivat miehet iloiten, että edes jotain tiesivät.

„Sitten hän nähtävästi on toimittanut matkapassit Samppa Luutaselle.“

Ihmiset avasivat silmänsä: „Sellaisiako se Mattijunkkari? . .“

Nimismies helpotti joukon uteliaisuutta kertoen siten miten Matti oli noutanut päästökirjan avulla, joka piti olla isännän antama, esteettömyyden todistuksen. Matin isäntä rupesi nauraa-höröttämään.

„E-he-hen minä ole sille antanut päästökirjaa.“

„Kas vaan sitä Mattia!“

„Jumaliste! Tässä toissa sunnuntaina vei Luutasen Samppa Matin meidän joukostamme tupaansa ja siellä viipyi Matti koko illan“, kertoi muudan nuori mies. Kaikki ymmärsivät, mitä hän sillä tarkoitti.

„Jassoo“, sanoi nimismies. Pani muistiinsa kertojan nimen, kyselipä vielä lisääkin. Sitten hän meni uudestaan tutkimaan Sampan emäntää.

Luutasen emäntä kyllä tunnusti Matin heillä käyneen silloin ja silloin, mutta ei kuolemaksensa sanonut tietävänsä, mitä olivat Sampan kanssa kamarissa haastelleet. Itki muuten ja sanoi sitäkin, että Samppa oli jättänyt häntä aivan yksikseen pian tulossa olevan pienen lapsen kanssa.

Nimismies oli osanottavainen, kyseli yhtä ja toista. Akka vastaili ja hyvä olikin vastaamaan. Mutta kuulijat rupesivat vähän salaisesti silmää iskemään ja pitkään emäntää katselemaan: onpa tuo vähän sukkela puhetta! Yht'äkkiä juolahti mieliin: Samppa ei olekaan mennyt hänen tietämättänsä! . .

IV.

Matti löytyi kaupungista, puhui kohta itsensä pussiin, pistettiin linnaan, viipyi siellä kuukauden ja tuotiin sitten välikäräjille.

Ihmiset menivät katsomaan Rikun Mattia käräjäpaikalle. Sietääpä nähdä sitä vesseliä nyt ruunun vaatteissa!

„Mitä sille Matille nyt kuuluu?“ kyselivät naurussa suin. Mitäpä erinomaista Matille sitten olisi kuulunut. Hän nauroi, jutteli oloja linnassa, kertoi tovereista, joiden kanssa oli siellä tutuksi tullut ja luetteli heidän taitojansa. Paljon olikin Matti jo oppinut kaikellaisia kujeita ja van kilan puhetapoja. Oikein tuntui hupaiselta vanhoille tuuille, kun kuukauden oli vaan poissa ollut ja niin oppinut: ei tarvinnut kyläläisten suutansa sovittaakaan totiseksi,

nauru sieltä kuitenkin pakkasi. Matti riemastui, kun näki naureskeltavan: pitävät oikein kunniassa! Ei sille naureta koskaan, jolle ei myötätuntoisuutta osoiteta.

Koettivat muutamat siinä yksinkertaisuudessaan puhuttaakin häntä, kysellä kärkeäasian johdosta yhtä ja toista. Mutta Matillapa vasta olivat sopivat vastaukset! . . ei ollenkaan enää puhunut pussiin itseänsä. Ja kyselijöille naurettiin vasten naamaa.

„Onpa poikaa jo linnassa opetettu!“

Sitten vietiin Matti käräjätupaan. Monikin siihen jäi vielä istumaan siksi kunnes juttu päättyy. Onpa hupainen kuulla mitä ne sille antavat! . . Ilkeä juttu on pojalla, jos päälle tulee . . .

Kauan se kestitkin tutkia. Oli niin paljo todistajia. Ne kertoivat siellä eteisessä ja toisessa tuvassa, sitten kun olivat olleet tietonsa puhumassa, että Matti osaa vastata ja kierrellä kun poika.

„Sanoa sitä! Linnassa ovat toiset lurjukset opettaneet“, sanottiin.

Jo vihdoin päättyi asia. Todistajat ja kaikki tulivat toiseen tupaan

„Mitä tuli?“ kyseltiin.

„Kuusi kuukautta tuli ja kunnia pois“, kertoi kuka vaan ehti.

„Ai, ai!“

„No ei siitä ainakaan itketä“, ylpeili Matti.

„Ka petoa, ei se vaan surulliselta näytä“, ihmeteltiin.

„Mitähän tuosta kuudesta kuukaudesta, mutta kunnia on pahin, kun senkin menetti.“

„Hm, no, kyllähän. Mutta olisi se Matinmoiselta mieheltä muutenkin mennyt, ehkä vasta.“

„Niin, ja kääkeepä tehdä sellaisia jutkuja, laki on laki.“

„Niinpä, mutta olis tuossa nyt saanut Samppakin saada. Syytä oli hänessäkin, kun narrasi pojan paulaan.“

Tunnustettiin, että Samppa olisi kyllä joutanut saada.

„Mutta ei häneen enään ulotu ruunun koura!“

„Ei ulotu.“ Sillä naurettiin. Olipa sopivaa, että oli päässyt pois sukeltamaan kynsistä!

Matti piti yleisen huomion itseensä käännettynä, hän pieksi kieltänsä ja suu oli taas „päänlaella“. Valitti, että on jo oikein ikävä linnaan, kun siellä on niin hiton lystiä seuraa. Ja kun hän kertoi seuralaisistansa, niin tuntuivat ne todella niin lystin hupaisilta, että rupesi melkein muidenkin mieli tekemään käydä ainakin katsomassa siellä.

„Kumma, ettei tuo edes sure kunniaansa“, ihmetteli muudan.

„Kunniaansa!“ nauroi ja matki toinen, „kuka häntä olisi neuvonut kunniaansa missään arvossa pitämään?“

Niinpä totisesti! Kyllähän sen nyt jo jokainen huomasi kun siitä huomautettiin, ettei Mattia kukaan ollut opettanut kunniastansa pitämään. Mitäpä hän sitten osasi tietää sen menettämistäkään.

„Mutta kyllä vaan hänestä tulee aika veijari, kun hän nyt on vielä kuusi kuukautta opissa“, arveli joku, kun äskeisestä oli selville tultu.

„Tulee vaan!“

Ja sillä mielellä rupesivat ihmiset lähtemään kotiinsa.

Muutamia akkoja meni Luutasen kautta, kun emäntä ennakoita kärkeistä lähteissään oli käskenyt tulla. Siellä rupesi hän akoille siinä kahvia keittäessään panettelemaan tuota surkeata lurjusta, kun oli vähältä sotkea hänetkin juttuun.

„Sanosta muuta, hyvä ihminen!“

Akat katsahelivat odottavasti kahvipannuun, joka porisi tuolla mustassa takassa ja näkivät, miten keveällä sydämellä emäntä tuossa lattialla liikuskeli . . .

Mutta vankinvartian luona istui Matti yksikseen ja ajatteli siinä tuomiotaan. Sen johdosta johtui hän itsestään alkulähteille asti, tuonne Luutasen kamariin, missä Sampan kanssa ryypättiin ja emännän ja Sampan kanssa juoni solmittiin. Tuntui vähän karvaalta, ettei ollutkaan

käynyt niin kuin silloin luultiin. Rupesi sitten ajattelutamaan, että kuinkahan se kuitenkin niin kävi, että tuohon tuli suostuttua. Hän muisti olleensa kahden vaiheilla. Jospa olisi tullut evätyä! Mutta siinä samassa muistui mieleen akan liukas ja lipevä kieli sekä supattava, kuumeen tapainen kuiskutus! . . Oli kai sitä silloin ryypättykin; perhana! . . kaikki oli ollut niin houkuttelevaa! . .

Matti ei sitä ymmärtänyt miksi se oli ollut niin houkuttelevaa. Mutta sen hän tunsu ja ymmärsi, että jos Samppa vaan olisi yksin siinä ollut, ei hän olisi suostunut lopultakaan. Vaan se ämmä . . .

Hän muisti olleensa jollain tavoin hurmautuneena. Olikin se emäntä puhunut kovin tuten ja ystävällisesti, niin ettei Matti muistanut mointa koskaan saaneensa emäntäin puolelta kokea. Tuo huomio nyt, tällä hetkellä nosti kiukut päähän.

„Tuhat tulimmainen, sitä ämmää!“

Äänellinen kiukun purkaus seotti tuskalliset ajatukset ja johti ne huomaamatta vankilaelämän hauskuuttaviin puoliin.

„No soromnoo, yhdentekevää!“ Sinne jäivät ajatukset ja keräsivät vankilan ilot ja hauskutukset yhteen kokoon . .

„No soromnoo, yhden tekevä, ei siellä ikävä tule!“ Ja Mattia nauratti jo oikein iloisesti.

„Isäntä hoi! Joko pian lähdetään linnaan? Täällä tulee pian ikävä.“

Maineen uhreja.

Köyhäin ihmisten lapset ne ovat kuin varattoman maanviljeliän pellon kasvu: kun kypsyvät siksi, että johonkin kelpaavat täytyy kasvattajan niistä luopua, jättää ne maailman markkinoille, vaikkapa sydäntä kirveltäisikin.

Niin se oli laita tuon vanhan ojurin Jaakko Kuorosenkin lasten. Kun, näetten, pääsivät ijässä kymmenen tienoille, rupesivat aina syömään enempi, kuin isä-ukko jaksoi työllään ansaita.

Nuorin lapsista oli Mari ja isä oli aina itseksensä ajatellut, että tuolle täytyy leivän riittää kotona hiukan pitemmälle, kuin niille toisille, ja sopiikin riittää, kun ei enään ole toisia syömässä. Ja näin tavoin kului aika niin, että tyttö oli jo kahdentoista, kun hän vielä oli isän ja äidin luona, teki kaikellaista pikkuaskareta, mitä mökissä oli ja mitä tehdä saattoi, sekä juoksi toisinaan vapaana kuin talollistenkin lapset. Mutta siihen aikaan juuri rupesivat kyläläiset moittimaan Jaakko Kuorasta siitä, että isoa tyttö-lorkkia tuossa pitää laiskottelemassa ja sillä niukkoja ansioitansa syöttää . . Tyttö saattaisi jo paimenena leipänsä ansaita. Jaakko pani pahaksensa kyläläisten juorut, ja eukkoparan sydämelle ne vielä kovemmin kävivät.

„Mitä heidän siihen tulee, itse mä hänen elätän“, sanoi Jaakko ja äiti sanoi samaa. Mutta tyttö itse tuumi toisin, tahtoi kaikin mokomin päästä palvelemaan . . ei muka viitsi enään olla kyläläisten silmätikkuna.

Siitä se alkoi, eikä se monia päiviä puheena ollutkaan, ennen kuin vanhemmat jo antoivat luvan. Menköön, jos sopivan paikan saa, missä kristillisen mielensä säilyttää voi.

Pappilaanpa juuri satuttiin tarvitsemaan paimen-tyttöä ja Kuorasen Jaakon Mari sai siellä paikan. Tuosta ilostuivat vanhemmatkin: „Oikein Herra sen salli, että Mari pääsi sellaiseen paikkaan“, siunasi äiti ja isäkin äännähti hyväksyvästi että samahan se oikeastaan onkin, jos lapsi on kotona tahi sellaisessa palvelus-paikassa. Niin tuli Mari pappilaan ja viihtyi siellä niin hyvin, että otti pestin pestin perään, viipyi siellä vuoden toisensa jälkeen, jotta pappila tuli hänelle oikein kuin kodiksi. Kun ikä ja kokemus kasvoi, kohosi hän kyökki- ja sisä-piiaksi. Oliko sitten enään puhettakaan palaamisesta talonpoikais-oloihin, raskaihin ja roskaisiin töihin!

Ja kun Mari toisinaan kävi kotona vanhoja katso-massa, niin oikein isänkin sydämen heilymään sai kertomalla pappilan väen hyvyydestä . . . Herran kiitos, että lapsi pääsi palvelemaan sellaiseen paikkaan! . . .

Tuossa kahdeksantoista ikäisenä hän rupesi kotona useammin puhumaan Aukusti-maisterista, miten se oli ystävällinen ja hauska, puhui Marillekin aivan kuin kaltaisillensa. Väliin oli oikein hullunkurisen hauskaa, ja kun Mari niistä kotona kertoi nauratti isää ja äitiä, että vanha mökki kajahteli raikkaista kikatuksista.

„Totisesti, lapsemme pidetään arvossa pappilassa.“

* * *

Nuo suloiset metsiköt, jotka alkavat maatalojen kotinurkista, kuinka monta salaista juttua niillä olisikaan kerrottavana, jos joskus saisivat puhelahjan ja alkaisivat lörpötellä maailmalle kaikkia niitä asioita, joita nuoret huulet, rakkauden tuulten puhallellessa ovat siellä kuis-kaelleet. Mutta puut ovat nuorten uskottuja, eivät hiisku

maailmalle niin sanaakaan. Oman perheen kesken vaan jaarittevat omalla kummallisella kielellään. Mikä sointu tuossa kielessä! . . . kylläpähän sen ihmiset tuntevat. Siksi ne niin usein käyvätkin sitä kuulemassa. Joko ilo sydäntä lennättää, tai suru sitä maahan painaa, niin tuo metsänkielen sointu vaikuttaa tarkoituksen mukaisesti: se rauhoittaa ja saa uneksimaan.

Sitä taivasta sitten, joka kaunisten tyttöin silmäin eteen avautuu, kun mättäälle istahtavat lupausten tekijöitä muistelemaan! Ja kun köyhä tyttö, joka vasta äsken lähti vanhempain leivättömästä mökistä, saa mielikuvaelmiinsa sulkea pappilan maisterin, niin . . . eipä luultavasti ole olemassa inhimillistä tilaa, johon kuvaelmansa vaihtaisivat . . .

Tuotakin onnellista pappilan Maria! Ensinnäkin siitä syystä, että hän oli todella kauniimpi kuin useat pitäjään herrasväen tyttäret, toiseksi siitä, että Aukusti-maisteri oli sen vannonen vakuuttanut ja kolmanneksi siksi, että ensi jouluna saisi Kuorasen matalaan mökkiin viedä verrattoman ilonsanomman: Tyttärenne on kihloissa Aukustipastorin kanssa. Ne syntyivät, nuo kuvaelmat silloin kuin kevät vielä teki valmistuksiansa, muun muassa puhkoi vasta hiirenkorvia Pappilan lähellä olevan puiston koivujen alastomista oksista. Ihmeellistä, miten sopivasti ne satuivatkin: Marin toivelmat saivat ruveta kasvamaan rinnan koivunlehtien kanssa! Mutta ne pääsevät vaan niin pieniksi kokonaisuudessaankin nuo koivunlehdet, ja jo syksyllä lakastuvat. Vaan Marin onni ja toivelmat? . . . Syksystä on jouluun enään vaan aikaa muutama mitätön viikko. Oh, se voi tapahtua, että jo lehtien varistessa voi tuon uutisen Kuorasen mökkiin viedä. Joudu vaan aika pian, joudu, sinä ihana toivottu syksy! . . . ei rakkauden-syksy, vaan sen oikea lumoava julkinen aamunkoitto! . .

*

*

*

Muutamia kellastuneita lehtiä makasi jo Pappilan puiston poluilla, ilmoittaen sille, joka allapäin ja pahoilla mielin kulki, että syksy todella alkaa jo olla kädessä. Niitäkö lie tuossa Marikin tarkastellut, kun erästä puiston etäisimpää kujaa myöten pimeään hämärtäessä ehtoolla astuskeli. Mutta mitä merkitsee tuo levoton liike, tuo alinomainen tirkisteleminen polkua pitkin kotiin päin, ja tuo silmäin kamala loisto ja leukaperäin kummallinen kulmikkaisuus? Ennen, näetten, oli poskien ympyrä niin viehättävä, että se kätki kerrassaan kaikki kasvojen särmäiset kulmat.

Vihdoin hän näki jonkun tulevan polkua pitkin. Se näky vaikutti, että hänen ruumistaan joku sisällinen tunne hiukan puistatti.

„Tulithan kuitenkin!“ huudahti tyttö itkun sekaisella äänellä ja astui tulijaa kohden.

Tulija oli mies, ja raukeeva hymy huulilla hän astui kädet ojennettuina Mariaa kohden ja aikoi nähtävästi syleillä. Tyttö välitti.

„Ei“, sanoi hän.

„Noor!“

„Ei“, uudisti Mari jyrkästi.

„Mutta miksi ei?“ Mies! aikoi nauraen tehdä tuon tempun väkivaltaisesti.

„Ei nyt“, uudisti tyttö jyrkästi ja väistyi yhä. Mies jäi oudostellen paikoilleen.

„Minulla on sinulle jotain sanottavaa“, alotti Mari, mutta henki tukki kurkun, että täytyi vähäsen odottaa ennen kuin voi jatkaa:

„Sinä et ole enään muutamiin aikoihin tahtonut tavata minua? . . .“ Se oli todellisen tuskan tulkki, se ääni jolla tuo kysymys ilmoille pyrki.

„No sinä tiedät itse olevan syyn siinä“, vastasi mies koettaen tavoitella mitä luonnollisinta äänen painoa, „siinä että . . . että minua on pidetty silmällä. Mikä sinua vaivaa

kun noin vapiset?“ Mutta hänenkin äänensä jo vavahteli. Kylläpä tuo Mari katsoikin läpätunkevasti ja kantelevasti . .

„Sano minulle totuus, Aukusti! Narrasitko sinä minua vaan, kun lupasit minut ottaa? . .“

Ylioppilas ei joutunut juuri entistä enemmän hämille, näyttipä, että hän oli jotain tuollaista osannut aavistaakin.

„Älä nyt tuommoisia muistele“, hän virkkoi, „rakastuneitten välillä puhutaan aina yhtä ja toista, jolla ei todellisuudessa ole oikeastaan mitään merkitystä. Ymmärräthän, etten minä ylioppilaana ollessani voi käydä naimisiin.“

„Oi Jeesus, miksi valehtelit Aukusti?“ Hän heittäysi vieressään olevalle kivelle ja oikein takoi otsaansa siihen valittaen, ei otsan, vaan sydämen kivusta.

Ylioppilas astui lähemmäksi lohduttamaan. Aikoi ottaa kädestä ja ruveta kauniisti puhelemaan.

„Älähän nyt rakas Mari . . .“

„Rakas!“ Tyttö löi tarjotun käden pois.

„Ajattelehan toki, minä olen papin poika ja . . . ja . . .“ Aukusti sekautui sanoista. Kukapa saattaisikaan puhua järjestykseen, kun sillä lailla katsotaan! Mutta kun tyttö peitti käsillä silmänsä ja rupesi valittamaan, saattoi hän taas jatkaa.

„Niin, minä rakastin sinua ja innoissani sanoin tuon sanan, jonka nyt noin olet sydämmellesi laskenut. Mutta semmoista tapahtuu varsin usein nuorten, ja semminkin ylioppilaitten elämässä. Unohda pois ja valitse itsellesi sulhanen kaltaisistasi, joilta voit vaatia pysyvän uskollisuuden.“

Ylioppilas mielestänsä sai asian tällä niin luonnolliselle tolalle, että Marin tuska jo näytti melkein lapselliselta ja ainakin kokonaan itsekkäältä.

„Voi mitä sinä puhut!“

Aukusti naurahti, näytti mielestänsä jo tuhumalta tuo ruikutus.

„Lakkaa nyt jo tuossa“, hän sanoi melkein niin kuin lapselle, jota kielletään leikkimästä. Hän aikoi lähteä pois. Mari sai yht'äkkiä oikein luonnottoman reippauden. Hän riensi ja otti Aukustin takin hiasta kiini.

„Sinäkö kehoitat minua valitsemaan toista ja vaatimaan tältä pysyvää rakkautta?“ kysyi Mari. Ääni oli kummallisen terävä.

„Niin“, sanoi Aukusti yksinkertaisesti luullen, että puhe otetaan hyvinkin huomioon. „Sellaista se on maailman meno, ei aina tulla naimisiin menneeksi sen kanssa, johon ensimmäisenä rakastutaan. Anna vaan olla, niin kyllä se ohi menee.“

Marin katse oli kovettunut.

„Aiotko sinä papiksi?“ kysyi hän.

„Mitä se sinuun koskee? (Aukusti katseli ihmetellen, että mitä se nyt utelee.) Aion“, sanoi hän vihdoin.

„Kehoitatko papiksi tultuasikin vielä minun kaltaisiani vaatimaan uskollisuutta mieheltä?“

Nyt rupesi Aukusti kummastelemaan.

„Mitä sinä nyt? . . .“

„Minä kysyn vaan, vaaditko sinä, että se nainen, jonka kerran itseesi laillisena vaimona vihität, on puhdas?“

„Tietysti!“ sanoi Aukusti röyhkeästi.

„Oletko sinä itse puhdas, viaton?“

Ylioppilaan suu meni ivanauruun.

„Se on asia, jota ei sinun tarvitse huolehtia“, hän sanoi ylpeästi.

„Vai niin!“ huusi Maria räikeästi. Raivoisasti, mutta melkein kuulumattomiin sortuvalla äänellä hän tuskan perästä jatkoi:

„Minä olen raskaana ja . . . ja sinun on syy!“

Nyt tapahtui Aukustin kasvoissa muutos, joka suloi-
sesti hiveli Marin koston himoa.

„Raskaana?“

Maria pyrki naurattamaan . . . ei iloista vaan vim-
mattua, kostosta nauttivaa.

„Mari! sinä kauheasti peloitat minua. Sano, ettei se ole totta.“ Hänen äänensä oli nöyrä, rukoileva.

Asema oli vaihtunut: Mari oli kylmä ja kova, mies vapiseva ja tuskainen.

„Ja jos ei sanani olisi totta, olisimmeko sitten siveellisesti puhtaita?“

„Siveellisesti puhtaita! Se ei kuulu tähän. Mutta sano, puhutko tosiaankin totta?“

„Totta, niin totta kuin . . .“

„Jumal'auta! älä sano niin.“

„Kasvoistanikin sinä näet, että se on totta.“

Aukusti katsahti tarkemmin niihin ja vaikka oli jo hämäläinen, erotti hän kuitenkin. Hän kirosi ja ähkäsi sitten: „Minun maineeni! . . .“

„Ja minun.“

Aukusti asteli tuskitellen sinne tänne. Vihdoin hän äkkiä pysähtyi ja sanoi erinomaisen innokkaasti:

„Sinun täytyy saattaa sikiö olemattomaksi!“

Mari vetäytyi edemmäksi, kauhistuen ääntä ja katsetta.

„Sinun täytyy ottaa rohtoja!“ kihisi mies ja läheni Maria.

„Älä tule“, kielsi Mari jyrkästi ja jatkoi sitten: „Lapsi jo kasvaa.“

„Mutta sinun täytyy saattaa se olemattomaksi, vaikka millä keinoin! Minun tähteni . . . Ajatteles, kun tulee tiedoksi, että minä . . .“

„Että sinä olet isä.“ Mari naurahti ilkeästi.

„Niin“, sähisi Aukusti.

„Olisiko asia silloin sinulle pahempi? Minulle se on yhdentekevä.“

Tämä kävi niin nuorukaisen luonnolle, että hän kiroten huusi: „Minä tapan sinut!“

„Tee se, niin ei minun tarvitse tappaa sikiötäni, johon kehoitat minua.“

Nuorukainen alkoi taas astuskella polulla. Mari ei

näkynyt suostuvan. Uusia keinoja oli tarvis. Taas juolahti mieleen joku keino. Hän oikein juoksi Marin luo.

„Kuule, Amerikkaan täytyy sinun mennä!“

„Sinuako häpeästä pelastaakseni?“

„Vaikkapa niin, mutta myöskin itseäsi. Kun tapaus siellä menee ohitse, niin voit tulla takaisin. Ajattele tarkoin: tämä on oman tulevaisuutesi ehto.“

„Sikiöni surmaaminenko?“

„No, ei niin tarvitse sanoa, sinä voit antaa sikiön vaan mennä.“

„Eikö se olisi ihmismurha! Sano nyt sinä, pappi.“
Nuorimies taas vimmastui.

„Älä nyt ole olevinasi kovin viisas. Puhtaimmassakin ihmiselämässä voi olla tapauksia, jolloin inhimillisen siveyden lain täytyy murtua.“ Aukusti pyörähti kanta-päällään.

„Kuule!“ huusi Mari. „Eikö Jumala rankaise lapsenmurhasta kun siihen on pakoittamassa nuoren papin maineen säilyttäminen?“

Iva koski tarkoitettuun kohtaan ja ylioppilaan täytyi vetää muutamia henkäyksiä ennen kuin keksi sopivan vastauksen.

„Tarpeetonta on sinun minua ivaella, sillä se ei minuun pysty. Sano, lupaatko lähteä Amerikkaan, ja siinulla on huomenna matkarahat?“

„Minä en lähde.“

„Sinun täytyy! . . minun tähteni, itsesi tähden . . Tuon kolmannen täytyy kadota muiden tietämättä. Tule sitten takaisin, jos tahdot.“

Mari kääntyi inhoten pois.

„Herra Jumala“, hän äänähti, „ja tuokin aikoo papiksi!“

Hammasta purren alkoi Aukusti astuskella polulla . . Sanoisikohan tuolle, että otan hänet vaimokseni, kun hän on ensin käynyt Amerikassa? . . Mutta hän ei usko! . .

„Kirottu olkoon se päivä, jona tuo taloomme tuli!“ hän ohimennen ääneensä vaikeroitsi.

„Miksi? Minäkö tulin sinua viettelemään? Minäkö tunkeilin sinun seuraasi?“

Aukusti vaan voihkasi, eikä vastannut mitään. Mari jatkoi:

„Olin puhdas ja viaton tullessani pappilaan; vanhempani juuri sitä varten panivatkin minut sinne, että säilyisin paremmin maailman viettelyksiltä. Mutta voi! . . .“ hän purskahti itkemään. „He erehtyivät, suuresti erehtyivät . . . Teillä lankesin ja tulin . . . portoksi, ja sinä yksin olet syypää, juuri sinä!“

„Älä huuda niin, taikka minä . . .“

„Minä huudan nyt, niin että kaikuu, sillä en tiedä saanenkö enään monta tilaisuutta sinulle puhua. Minä luotin ja uskoin sinuun siitä syystä, että olit papin poika ja jo melkein itsekin pappi. Luulin, ettei se voi olla perkeleellinen petturi joka aikoo Jumalan seurakunnan paimeneksi. Kuulin sinun niin kauniisti saarnaavan ja varoittavan perkeleen ja maailman viettelyksistä . . . Sinä itse nyt soimaat minua, joka tulin teille juuri turvaa etsien! . . .“

Nyt käytti Aukusti miehen erinomaista etuoikeutta, hän peitti kädellensä tytön suun. Kamppailua kesti hetkisen, kunnes mies taas kokeeksi uskalsi hellittää. Eikä Mari enään huutanut, hän alkoi vaan itkeä! nyhkyttää. Oltiin vähän aikaa hiljaa.

„Kuule“, virkkoi Aukusti nyt lempeällä rukoilevalla äänellä taas, „ajattele asiaa, äläkä saata minun ja omaa tulevaisuuttasi onnettomaksi nyt, kun vielä voidaan asiaa auttaa. Vanhan rakkautemme nimessä, minä oikein rukoilen . . .“

„Niin senkö rakkautemme, jonka viattoman hedelmänkin tahtoisit murhata?“

„Älä puhu siitä! Minä sanoin äsken, mitä hätä suuhuni toi. Mutta kuitenkin kun tarkemmin asiaa ajattelet, niin sinun tulevaisuudellesi ei ole miksikään eduksi, jos tämä minun syynäni ilmi tulee. Sinun kaltaisiasi on monta samaan tilaan joutunut ja joutuu vastakin.

Lähde tosiaankin Amerikkaan, se olisi tässä meille kumpasellekin suureksi eduksi.“

Tyttö näkyi miettivän. Aukustin mielessä välähti toivon säde.

„Matkarahoja saat kyllä“, ehätti hän muistuttamaan.

„Jos menenkin, niin en ainakaan sinun tähtesi“, virkkoi Mari vihdoin.

Nuorimies oikein riemastui. „No kun vaan menet“, oli hän vähällä sanoa, mutta hillitsi itsensä. Hän ymmärsi voittaneensa.

„Mieti asiaa huomiseen“, hän sanoi. „Etu ehdotuksestani on sinulle suurempi kuin minulle.“

Hän lähti kävelemään pois päin.

„Älä mene!“ kielsi tyttö.

Ylioppilas ei vastannut eikä seisahtunut liioin. „Tai-puu“, hän itsekseen puhui.

„Älä mene!“

Mutta toinen meni vaan.

„Älä mene!“ Loppupuolella sortui ääni itkuksi ja sitä riitti kauan ja katkeraa . . .

* * *

Seuraavana aamuna lähti Aukusti-maisteri Helsinkiin. Palvelijat ihmettelivät, mikä kiire sille nuorelle herralle tuli, kun ei eilen ehtoolla vielä mitään puhuttu lähdöstä. Muutakin omituista siinä oli: rovasti ei tullut ollenkaan pihalle jäähyväisille ja muulloin oli hän siinä seisonut muiden muassa lähtöhommia katselemassa, kun nuoriherra oli Helsinkiin valmistaunut; talon tytär oli ihmeen tuiskea, mikä lie häntäkin suututtanut? Ja rouva oli kuin kipeä, oikein puhui valittavalla äänellä ja käveli huonosti; nuoriherrakin lähti kuin vihoissaan. Sanalla sanoen, joku seikka täytyi olla hullusti palvelijain mielestä.

Koko päivän oli talossa olo niin outoa ja raskasta. Tuo Marikin, mikä häntäkin vaivaa? Palvelijat kuiskasivat

toisillensa, iskivät silmää ja sanoivat: „Suu poikki!“ Heissä heräsi aavistuksia.

Päivällä sai rouva kuiskatuksi Marin kanssansa kahdenkesken vintti-kamariin. Tyttöä vapisutti, mutta meni hän kuitenkin. Rouva itki siellä jo hänen mennessään. Mikäpäsi siinä auttoi, Marin täytyi itkeä myös.

„Minä tiedän kaikki“, sanoi rouva jotenkin ankarasti, kun oli saanut itkunsa hiukan loppumaan. Mari ei puhunut mitään, koetti vaan saada itseänsä hillityksi hänkin.

„Hän sanoi sinulle ehdottaneensa jotain“, sanoi rouva. „Oletko aikonut suostua?“

Tytön itku seisahtui, henkeä salpasi . . . Tarkoittikohan rouva Amerikkaan menoa, vai lapsenmurhaa? . . .

Maria rupesi hirvittämään, niin että teki mieli juosta ulos. Mutta sitten rupesi rouva puhumaan. Nuhteli ensin ja jopa sanoi Maria rakkaaksi lapseksensakin, siinä kun itkein voivotteli kahdenpuolista hirveätä häpeätä.

Kyllä Marilla oli esteitä Amerikkaan menolle ja erittäinkin, kun tuli puhe isästä ja äidistä, niin se pani itkemään siksi toivottomasti, että rouvankin täytyi nyhkyttää. „Eivät koskaan laskisi Amerikkaan, vaikka miten olisi asiat“, sanoi Mari.

Mutta rouva selitti asian monipuolisemmin ja teroitti erittäin niitä silmin nähtäviä etuja, joita Marilla olisi lähdistä ja totta puhuen Marin vanhemmillekin.

Ja Mari myöntyikin vihdoin.

„Myöskin on sitä parempi, mitä pikemmin ehdit matkaan.“

„Niin taitaa olla.“

Rouva katseli hellästi tyttöä.

„Mari raukka“, hän huokasi.

Tyttö alkoi itkeä.

„Älä itke, se tuntuu minusta kahta raskaammalta vielä“, valitti rouva. Ja Mari koetti lakata, ettei vaan enään lisäisi hyvän rouvan tuskaa.

Kohtapa saatettiinkin palata käytännöllisiin asioihin, kun vaan itkut hiukan herkisivät.

„Mutta sinun lähtösi ei saisi herättää mitään erityistä huomiota, etteivät pahat kielet sovittaisi sitä yhteen poikamme lähdön kanssa. Eiköhän olisi parasta määrätä sinun lähtösi kolmen viikon päähän?“

Mari suostui.

Mitäpäs siinä sitten muuta enään oli tekemistä vinttikamarissa ja molemmat saattoivat lähteä askareillensa.

* * *

Kun Mari ilmoitti vanhemmillensa lähtötuumastansa hämmästyivät nämät kovin. Mitä teet Amerikassa? . . . Elät kai sinä täälläkin.“ „Kun tyttöjä menee muitakin niin paljon“, selitti Mari. Äiti varsinkin oli vastaan, menipä vielä pappilaan ja pyysi rouvankin maalaamaan tyttöparalle Amerikka niin mustaksi kuin osaisi. Rouva kehui koittaneensa, mutta hassuksi näkyi tyttö tulleen; on paras antaa mennä sittenpä hän näkee . . .

Pitäjäällä ei pitkille ehditty Marin lähdöstä puhua-kaan ennen kuin hän jo oli mennyt.

„Vai on hänkin mennyt“, sanottiin sitten.

„Miksikähän Marikin meni, hyvä paikka kun oli?“ Akat rupesivat laskemaan arveluitansa yhteen. He ovatkin kummallisen terävisilmäistä väkeä, jos jotain erinomaista huomaavat, iskevät silmää ja sanovat toisillensa, mutta eivät koko maailmalle. Nyt olivatkin arvelut tavallista paremmin tuttujen kesken säilytettäviä, koska täytyi Aukusti-maisterinkin nimi sekoittaa, heidän mielestään hiukan roskaiseen juttuun. Kyllä siitä hiukan humistiin vähän aikaa, mutta parin viikon kuluttua oli koko seikka melkein unohdettu.

* * *

Kuinka moni suomalainen noissa Amerikan kaivos-kaupungeissa iltasin uneksien katseleekaan tuikkivia tähtiä ja muistelee kotimaatansa! Ja tytöt, nuo meidän kiellosemme, miksi menevätkin sinne lakastumaan? . . . häpeätänsäkö peittääksensä? Kun siellä lakastuu, kuolee kohta, kun täällä taittuu, voi jälleen herätä eloon. Noita öitä Amerikan kaivosseuduilla, sitä elämää ja sitä ilmaa! . . . Sanovat kyllä ne, jotka ovat kokeneet, että kun siihen tottuu, ei pidä tuota kaikkea enään niin pahana. Aivan niin. Se on epäilemättä hyvin terveellinen ja käytännöllinen tottumus . . .

Mutta eivät siihen kaikki totu, eikä tottunut Pappilan Marikaan. Pakosta vaan oli ruvennut keittäjäksi eräälle miesjoukolle. Oli hän siellä jo ollut noin seitsemän kuukautta, kun hän eräänä pimeänä iltana pyrki kaupungista vieressä olevaan metsään päin. Jotain koria kantoi hän käsissään, kulku oli vaikeata ja raskasta.

„Jeesus . . . kestäköhän edes sinne kortteeriin“, huokasi hän ponnistellessaan. Mutta jo täytyi ruveta lepäämään. Ilma oli kylmä ja lunta paksulta. Kun hän pysähtyi, ei enään jaksanutkaan nousta. Siinä syntyi hirveä kamppailu . . .

Vähän aikaa jälkeen päin saapui paikalle muudan suomalainen mies. Hän näki ihmisen makaavan siinä tunnotonna, kenties' kuolleena. Mies lähestyi.

„Herra Jeesus! . . . emäntämme ja . . .“ hän huudahti.

Mies oli niin hirmustuneena siitä mitä tuossa näki, että oli vähällä maahan vaipua. Mutta kohta käsitti hän, että pikainen toiminta olisi tarpeen. Hän huomasi, että Marin suoni löi, siispä mahdollisesti voisi vielä pelastua, mutta se toinen . . . Myöhemmin heräsi Mari omassa kortteerissa, tointui vielä hiukkasen elämälle.

„Missä on lapseni?“ kysyi hän kun tuli hiukan järjelle. Miehet, jotka häntä hoitelivat, pudistelivat surullisesti päitänsä.

„Lapseni?!“

„Kuollut“, kuiskasi joku korvaan.

Sitten sekauksi Mari taas, eikä enään selvinnytkään. Miesten ponnistukset kävivät turhiksi, Mari ei elänyt vuorokauttakaan.

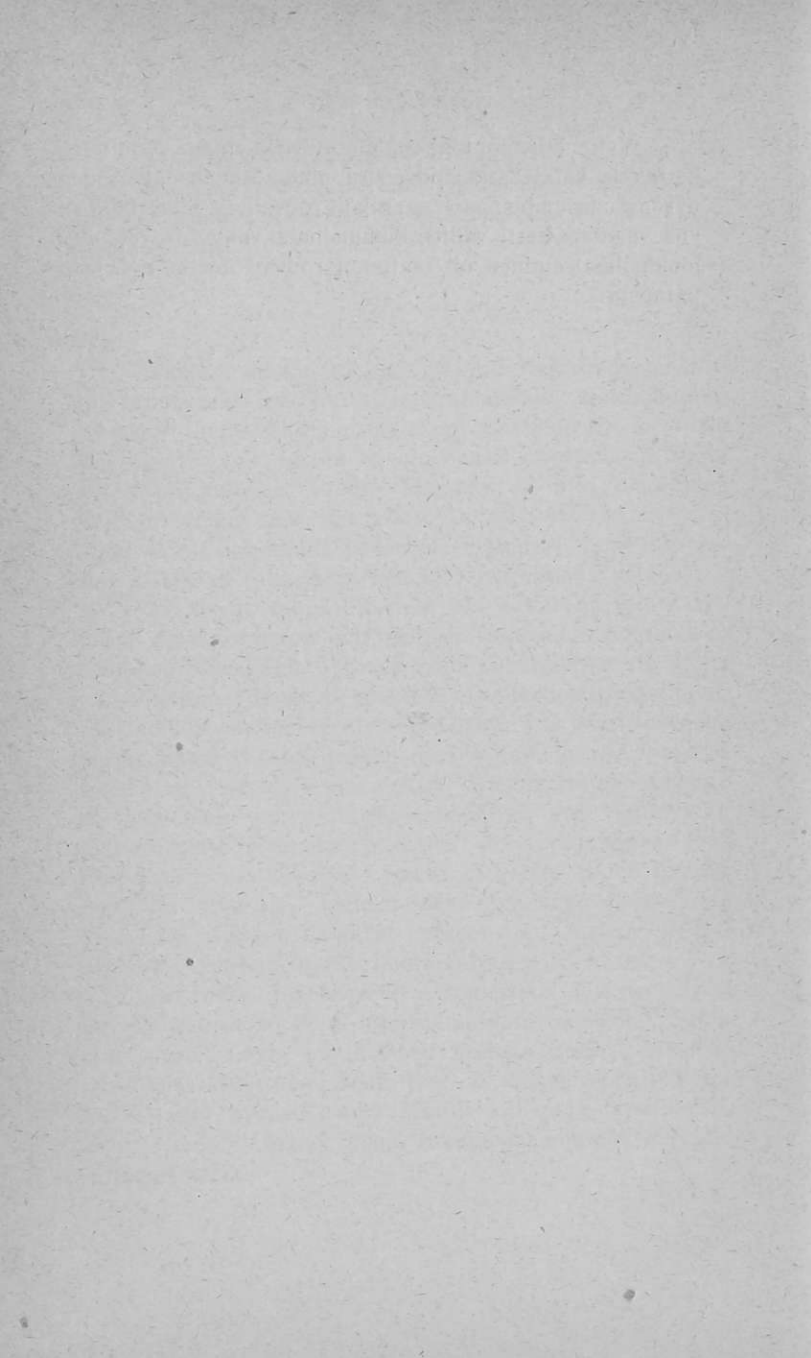
* * *

Samaan aikaan vihittiin papiksi Aukusti ja määrättiin apulaiseksi erääsen maaseurakuntaan. Ensin kuitenkin hän täydensi onnensa, meni morsiamensa luo, joka tällä kertaa oli hänen arvoisestansa säädystä, ja solmi avioliiton kultaiset siteet. Morsian oli niin onnellinen kuin sai omata tuon herttaisen Aukustin ihan yksin . . ja Aukusti oli onnellinen ja kertoi yhtämittaa, ettei hän ennen ollutkaan rakastanut ketään . . ei todella ketään . .

Ja Marin vanha äiti, hän itki kotona ja odotti kirjeitä. Kävi toisinaan murheellisen sydämensä purkamassa Pappilan rouvallekin. Rouva ensiaikoina lohdutteli, mutta katsoi sitten sydämensä vaatimuksesta tarpeelliseksi ilmoittaa muijalle suuren epäilyksensä siitä, että Mari, nuorena ja kauniina tyttönä, tuskin olisi voinut kestää pahassa maailmassa esiytyviä viekotuksia. Yksinkertainen mummo sai kuitenkin sen vähitellen päähänsä, että viettelys oli mahdollisesti jo tapahtunut täällä kotona, pappilassa. Kun hän tämän ajatuksensa kerran, katkerasti itkien ilmoitti pappilan rouvalle, kadotti tämä mielensä tasapainon. Muori sai ankaran painavat nuhteet . . . Olisikin epäillyt renkejä syypääksi, mutta nuortaherraa . . .

Ja rouva oikein mustui kiukusta. Muorin täytyi pyytää anteeksi. Ei se oikein tahtonut onnistua. Mutta kun rouva monen monituiseen kertaan uudisti ihmettelynsä siitä hävyttömyydestä, jota oli saanut akan puolelta kokea siitä hyvästä, mitä Marille oli pappilassa tehty, niin jo muori nöyrtyi oikein rukoilemaan ja rouva lupasi anteeksi antaa.

Vaan jälkeinpäin itki muori vielä monta monituista kertaa ja kätki kaikki poveensa, eikä koskaan enään mennyt asiasta puhumaan pappilan rouvalle. Sillä hänessä yhä vaistomaisesti vallitsi kummallinen vakuutus, vakuutus, jonka ilmaiseminen oli saattanut rouvan mielen pois tasapainosta.

Nuo Rutakkalan hyvät isännät.

Kukapa ei olisi kuullut puhuttavan Rutakkalan kylästä, jossa ennen muinoin tultiin niin hyvin toimeen, mutta jossa, nykyaikana useat isännät kynsivät korvansa taustaa ja älähtävät kipeästi, kun joku mökkiläinen uskaltaa puhua maanviljelijäin hyvistä toimeentulon ehdoista.

Mutta nuo useat Rutakkalan miehet ovat sentään hyvin kelpomiehiä: riitelevät vastaan kuntakokouksissa, vahvistavat puumerkillä nimikirjoituksensa ja vastustavat jyrkästi tyttökoulua; niinkään vihaavat he uusia aatteita ja pelkäävät lukukinkeriä; kunnioittavat erinomaisesti esi-isänsä peri-aatteita, mutta näkevät mielellänsä, että niiden persoonalliset muistuttajat pihatuvista (missä ne ilmaiseksi talon pieniä viljavaroja nakertavat) kootaan isänsä tykö; nauravat naapurin sanomalehti-tilauksille ja ennustavat ihmeellisellä vakuutuksella tämän edessä olevata konkurssia.

Ja joka oikein puolueettomasti ottaa asiaa harkitaksensa ja tutustuaksensa isäntäin mielipiteisiin, niin täytyykin myöntää, että heillä on sangen vakaville perusteille rakennetut periaatteet. Eivät he turhaan ikävöitse menneitä aikoja, sillä silloin se eläminen sentään maksoi vaivan. Renkejä saatiin palkatuksi 15—20 riksillä ja vuosivärkeillä eli parseleilla, joihin kuului valkoiset hurstihousut ja pusrokki, sekä isännän vanha saapaspari. Piikain palkka oli 8—12 riksiä, palanen käsityömaata ja Kynttelistä

Vappuun tehdä itsellensä (s. o. omia käsitöitensä). Päivämiehille ei suorastaan tarvinnut maksaa paljon muuta kuin ruoka-aterian ja jos kessuja antoi piippuun, sai isäntä jo mainetta.

Kuitenkin niin ihmeen hyvin silloin kaikki tulivat toimeen! Rengit ne melkein järjestään joivat palkkansa viinassa, jota keitti oman talon vaari ja muori möi. Rahat eivät siinä tapauksessa menneet ollenkaan pois talosta. Kaikki pysyi „isänmaassa“, sanan ahtaimmassa merkityksessä.

Toisin on nyt laita — — paratkoon! Palvelijain palkat nielevät talon pienet tulot. Antavatko he palkastaan penniäkään omaan taloon? Mitä vielä, ei niin kunetta. Kaikki menee kauppiaille paperosseihiin ja ulkomaan kräämään niin tyyni, että oikein hävettää sanoa. Sitten seuraavat omat pojat ja tyttäret perässä ja kulettavat samaa tietä loput tuloja.

Kuinka äärettömät ovatkaan menot tähän aikaan, verrattuina vaarivainajan aikaisiin! Sitä paitsi kuuluvat pellot entis-aikaan kasvaneen niin ihmeen hyvin ja siitähän sitä koitui kasallekin. Mutta nyt jo nekin, mitkä vaarivainaja kuokitti, ovat palaneet loppuun, kuluneet ja kovettuneet, että ovat kitsaat kuin kuiva passeerivuota.

Pitäiskö sitä sitten isäntäparan pitää häpeänensä, jos asiat alakäteenkin menisivät tällaisten olosuhteiden vallitessa? Eihän toki, hän on viaton kuin lapsi. Hän koettaa henki happamissa räipiä! vaarivainajan maita ja hämmästyttää tuhlaavaa perhettään sekä muuta yhteiskuntaa joskus sellaisella urostyöllä, että raivauttaa suonkylkeen puolen-, välistäpä kokonaisen tynnyrialankin uutta peltoa, ja sen tehtyä pitää naapureille ja kylänsä miehille puheita siitä, miten raskasta ja kannattamatonta suon pelloksi raivaaminen nykyaikana on. Mutta hän ei tahdo ristissä käsin istua, vaan raataa kuin karhu. Sitten seuraa kotiväelle säästäväisyyden esitelmää, josta itse Rikhardi-vaari olisi voinut ylpeillä.

Näin ollen, se on suorastaan vihapuhetta, jos joku rappiotilan syyn panee isännän selkään, eikä se ole paremmin osattu, jos emäntä-kultia sellaisella syytöksellä rasitetaan. Sillä useammiten ovat nämät kaksi persoonaa yksi liha ja yksi veri, joka ominaisuus esiyytyn paraiten siinä, että emäntä huopaa aina isäntää, kuin tämä puhuu palvelioille ja päivämiehille maanviljelijän ahtaasta tilasta.

Mutta nyt juuri viime aikoina on Rutakkalaan eksynyt muutamia aikakauden hengen pilaamia miehiä, jotka vähässä ajassa saattavat johdattaa koko kylän perikadon partaalle. He saattavat poistaa monet esi-isäin kunnianarvoiset tavat ja sitten jättää isännät omin neuvoinsa tulevaisuutta kohti haparoimaan. Auttakoon ja taluttakoon sitten ken voi, kun ei enään noita muinaisuuden kunnianarvoisia osviittoja ole opastamassa ja tietä viittomassa! Tulee oikeastaan surku noita Rutakkalan entisyyden kannattajia.

Mutta nuo tulokkaat, heitä kohtaan ei juuri helleimmät tunteet herää, sillä he oikeastaan näyttävät tarkoituksella pyrkivän konkurssiin. Ovat näetten tuhlanneet suuria rahasummia uusiin maanviljelys-koneisiin ja uskaltaaneet kääntää vaari-vainajain tallaamia pyhiä nurmikkoja nurin narin, riiviöt. Ja sitten oikein rintapeltoja, jotka historian takaisesta muinaisuudesta ovat pitäneet talon leipä- ja puurovärkkien kasvamisesta uskollisesti huolta, kylväneet itikan rehulla!

Vakavammat ihmiset siunasivat itsensä Herralle ja pesivät kätensä siitä rikoksesta, että jumalanviljan kasvu-paikat saastutettiin.

Mutta sitten oli nuorempia isäntiä, jotka eivät asiaa juuri synnillisyyden kannalta katsoneet, vaan takanapäin naureskelivat partaansa sen haaksirikon suloista esimakua maistellen, joka noille yrittelijöille oli tulossa. Aurat heitä oikeastaan heti ensi näkemästä miellyttivät, mutta hinta oli niin kallis, että pani pään tutisemaan. Sopii siis

hiukan odottaa, kunnes tuossa rupeavat vasarat paukkumaan, niin saa huokealla.

Vaan odottaminen alkoi käydä muutamille pitkäksi. Riivatun kauan ne kestivätkin, nuo yrittelijät. Kyllähän sen jokainen tunsi ja tiesi, että niin niiden lopulta kuitenkin täytyy käydä, mutta olivat osalta niin uteliaita, että kaupunkimatkoilla jo katselivat auroja ja kuulustelivat hintaa. Siitä seurasi, että johonkukun meni jo ylpeyden henki: ostivat auran, veivät upeillen päällimmäisenä kuormansa päällä kotiinsa, kävivät koettelemassa eivätkä katuneet kauppaansa.

Mutta talvi on aina talvi, osaa kyllä tarkkaan kulluttaa kesän ansiot. Mitäpä aurakaan noin äkin jaksaa sitä kohtaa parantaa, vaikkapa uskoisi sen ihmeitä tekevän. Työväen palkat pysyvät korkeina, räätäliä ja suutaria täytyy hirveän paljon pitää, kauppias ottaa tavaroista ilkeän voiton, pitää laittaa aittaan uusi katto ja ostaa siihen naulat; pahimmaksi katkesi kelikin keväällä juuri silloin, kun oli aikomus saada kotiin sahapuita kaupunki-lankkuja varten. Polttopuitakin olivat akat polttaneet niin ihmeesti. Sitten oli sen lisäksi vielä kunnanvero, vaivaisjyvän maksu ja ruununvero . . Totisesti alkoi tämä mietityttää . . .

„Akka, älä pane voita perunavadin syrjään! . . köyhtyy sitä tässä muutenkin.“

Ja nuo palvelijat, torpparit ja itselliset, kuinka helkarin pulskat päivät juuri samaan aikaan! Palvelijain kun ei tarvitse muuta kuin syödä ja palkkaa odottaa, torpparit elävät ruhtinaallisesti, jopa siihen määrään, että muutamat koristavat hevoskoninsa seljän nasta-mäki-voilla. Itselliset, nuo miekkokset, jotka kaiket talvet vaan joutilaina jollittelevat, josko toisinaan puukuorman metsästä käyvät varastamassa.

Mitä ihmettä ne mahtavat syödä?

Se oli kysymys, jota talolliset harkitsivat, saamatta siitä kuitenkaan sen selvempää, kuin että jotakin he mahtavat syödä, ja kun kerran tuohon päätökseen tultiin, niin

mikään ei estänyt ajattelemasta, että on se mökkiläisen, elämä sentään siunatun hyvä tähän aikaan. Kävivät niiden kakarat kyllä toisinaan kerjäämässäkin, mutta muutamain isäntäin ja emäntäin mielestä oli se jonkulainen yritys vanhanpäivän varan kokoomiseksi. Muutamat! . . Silloin kuin talokkaat kärsivät huonon ajan tähden, rupeaisivat itselleen rikkauksia kokoilemaan!

Mutta tuo rikas käsityöläisten luokka. Kuinka suuria rikkauksia mahtoivatkaan koota, kun niin suuria palkkoja ottivat? Moni talollinen olisi melkein vaihtanut taloa ja virkaa, jahka vaan tuon siunatun opin olisi voinut saada mukana. Toiset jo siihen määrään suuttuivat tuohon rikastumiseen, että ostivat ompelukoneita itselleen, ja emännät, jotka rehellisesti puhuen aina ovat näppärämpiä kuin isännät, koettivat tehdä isännille takkeja, y. m. Mutta seuraus oli niin päinvastainen toiveille, että koneet lopulta jäivät yksinomasn tyttärien haltuun paitain ja nenäliinain tikkausta varten. Isäntäin täytyi taas harmissaan pyytää räätäleitä, kun he katsoivat suorastaan häpeäksi nykyajan miehinä esiytyä akkain ompelemissa takeissa. Sepä taas tuntui kukkarossa ja saattoi kysäsemään korvan taustaa.

„Mikä ihme tässä lopulta tulee?“

Tämän alakuloisuuden ohessa katosi halu aurankin käyttämiseen. Mitäpä siitä apua lähtee, kun ei ole edes lantaa mitä panna noille uutispelloille!

Sitten istuttiin talvikaudet uuninpankolla, katseltiin kuinka rengit söivät monta silakkaa ja tyhjensivät päälle emännän harikkohulikan, piijat kävellä tepsuttivat pieksukengissä, kun ei enään karvaiset kelvanneet; tiet pysyivät kinoksista puhtaina toisinaan useampia viikkoja ja lumi-auran ajajat saivat suorastaan ilmaiseksi rahaa.

„Olisi pitänyt edes sitä tienistiä ottaa!“

Mutta sekin oli mennyttä siksi talveksi.

Siinä uuninpankolla hautui monena päivänä ja monissa aivoissa ajatuksia, että minkähänlainen laitos se meijeri olisi? Siitä oli juteltu niin monellaista, kehuttu

ja laitettu. Kyllähän se olisi uskaliaasta ruveta sellaiseenkin yritykseen, mutta jotain sitä tässä sentään täytyisi tehdä. Asiasta puhuivat isännät keskenänsä ja emännät keskenänsä, sekä väliin kaikki yhdessä.

Sieltä päin, missä meijereitä oli jo olemassa, toivat kulkuakat paljon kummia juttuja. Kuuluivat niissä myrkyä panevan maitoon ja olipa tehonnutkin, koskapa vasikat olivat kuolleet! sitä juotuaan, ihmisten vatsat olivat tulleet kipeiksi ja paljon renkejä ja piikoja mennyt sentähden pois taloloista ja jättäneet isännät ja emännät yksikseen ahneutensa hedelmiä nauttimaan.

Ne olivat arveluttavia juttuja ne ja monasti jo emännät tuumivat isännille:

„Eiköhän me kirnuta vanhalla lailla, taitaapa se Jumala huolen pitää tästälähin, niin kuin tähänkin asti.“

Isännistä toiset hymähtelivät myöntäväisesti ja toiset tenäsivät vastaan.

Mutta kuitenkin se joka päivä rupesi olemaan jutun ja ajatuksen aiheena. Asia kehittyi itsestänsä niin pitkälle, että eräänä talvi-iltana yhteisen päätöksen mukaan kokonnuttiin Pajuniemen Hermannin taloon keskustelemaan meijerin rakentamisesta. Ei asia tässä kokouksessa vielä kuitenkaan järin pitkälle päässyt, vaikka jauruttiin kello 5—9. Päätettiin kokoutua uudestaan, vaikka toiset kyllä arvelivat, että kyllä se perhanasoita on parempi, jotta annetaan akkain kirnuta vanhalla tavalla.

Vaan toisessa kokouksessa jo kirjoitettiin pöytäkirja ja muutamia osakkeita otettiin.

Kun toiset, nimittäin ne, jotka jo olivat pillinsä pusiin pistäneet ja päättäneet antaa akkain kirnuta vanhalla tavalla, kuuluivat, että ne toiset todellakin ovat ruvenneet meijeri-puuhin, niin jo alkoivat uudestaan tuumiskella asiaa ja lähtivät kylälle likemmin kuulustelemaan. Palatuaan sieltä kotiin, sanoivat emännille:

„Mutta kuules akka, mitähän jos mekin ottaisimme osan siihen meijeriin?“

Emännät seisauttivat ahkeraan hyrräävän rukin pyörän, oikaisivat vartaloitansa, panivat kädet sirosti lanteille ja katsoivat luottavaisesti kukin ukkonsa puoleen.

„No en minä tiedä, hyvä ystävä“, he tavallisesti sanoivat, „ei tuossa nyt taitaisi tuhatta tapata, jos ei sataa voittaakaan. Tee kuinka tahdot, sinäpä tuon paraiten ymmärrät.“

Ja sitten ukot mielihyvissään akkainsa luottamuksesta, hamuilivat päivällis-ateriaksi, mitä siinä hopussa sattuiivat kaapista löytämään, kun ei joudettu keittoa odottamaan, panivat toisen takin päällensä, lisäsivät tupakoita massiinaa, vaihtoivat vaillinaisen tulitikkulaatikon kokonaiseen, sytyttivät piiput matkaksi palamaan ja kävelivät levollisesti osakkeita ottamaan.

Kun sieltä kotiin astelivat varustettuna uudella anoksella meijerin tuottavaisuus-kuvitelmia, kyselivät kotiin päästyä emänniltä, kuinka paljon keskimäärin lehmät päivässä antavat maitoa. Ei sitä ollut niin vähän. Tuleepa, kun tuleekin tuosta sievä tulolähde!

„Kuuleppas emäntä, pistä nyt siinä pikkasen kahvia.“

Emännät muistivat kihlaus-aikaa . . .

On se sentään tuo meidän äijä hyvä mies! . . . Rukiit narisivat pehmeästi kahvimyllyn silmässä . . .

„Rukiitako sinä jauhat, Maija?“

„Rukiitapa hyvinkin, mies kulta, sanoithan itse, ettei kahvia saa panna pannuun kuin pyhä-aamuina.“

„Pane nyt sentään oikeita kahvia, eipä se tahdo oikein maistua hyvälle tuo ruiskahvi, suuruksen maku on siinä niin pistävä.“

„Niin ja päänskipua ei se lievitä yhtään . . . onkin tuossa ollut niin pääni kipeä, että joutaakin saada oikeata kahvia. Mutta kuules hyvä mies, sun pitää pyytää räätäliä, että hän panee uuden päällisen tuohon turkkiisi, on oikein paha nähdä sinun sillä enään metsään menevän.“

*

*

*

Siinä se seisoo Rutakkalan meijeri kaikkein nähtävänä ja toivoa herättävänä. Oikein tahtoi ikävä tulla, kun ei pikemmin valmistunut. Mutta sitten kun se valmistui, ylpeilivät miehet siitä ja katsoivat perään, että akat kaikki maidon sinne lähettivät.

Jopa sait matkapassin, köyhyden tauti! . .

Paljon kokoontuikin Rutakkalasta maitoa siihen aikaan . . . Mahtoivat kilpailla emännät, kenellä ensin olisi vietäväksi meijeriin. Mutta pian kyllästyivät kilpailuun ja asettuivat tavalliseen menoon. Muutamat emännät rupesivat katsomaan tarkoin asian perään, että kannattaako sitä oikeastaan noin rajusti meijeriin viedä. Rupesivat laskemaan, ja ihmeellistä, — meijeriin vieni tuotti suoranaista tappiota!

„Niin se on, totta totisesti“, sanoivat isännille. Muutamat isännät aavistivat akkain jutussa salajuonen piilevän eivätkä uskoneet ensinkään, toiset rupesivat aprikoimaan. Asiat menivät siinä suhteessa niin pitkälle että meijerin välistä täytyi ruveta kirnuamaan vettä, jos kirnuta tahtoi. Muutaman kuukauden päästä puhuttiin isollaisesta tappiosta, jota koko liike oli tuottanut. Mentiin kysymään isännöitsiältä.

„Niin tappiota on tullut, miksi ette tuoneet maitoa?“ sanoi tämä.

Sitten kynsästiin päätä.

„Hm, vai niin . . . No se meidän akka sanoo, että parempaan puoleen tulee, kun kotona tekee voita, eikäpä tuota lienekään maitoa tähän aikaan.“

„Täytyy laittaa maitoa, niin kyllä meijeri kannattaa“, kehui isännöitsijä, „tuovatpa sinne muutamat maitoa, kannattaapa niiden.“

Niin, ne nuo muutamat, ne olivat vaan niitä, joita odotettiin konkurssiin.

Isännät menivät kotiinsa, kertoivat emännille, että ne ja ne kuuluvat hyötyvän meijeristä kovin.

„Niin, no tottahan, niillä on karjaa ja heiniä!“

Niin, niin se oli, totta tosiaankin, isännätkin huomasivat, istuivat penkille ja rupesivat aprikoimaan, mistä päästä tässä alkaisi, että saataisiin meidänkin taloon karjaa ja heiniä.

„Älä käryytä niitä kahvia, akka, aina, kelpaavat nuo rukiitkin näin arkina.“

. . Ho'hoi, tuossa on poika mieheksi tulossa, ryhtyköön hän aikoinaan uusiin mullistuksiin, jos tahtoo . . .

Päät tutisivat, näytti olevan vuosien ja kovin vaivalloisen työn takana suuremmat heinävarat ja lehmälaumat.

Mielet kävivät apeiksi ja pistipä vähän vihaksikin, että nuo muutamat olivat aikoinaan jo ehtineet haalia karjaa ja rehua . . Puhuppa vielä meijerin tappiosta isännöitsijä! Puhui hän taas jonkun ajan päästä ja arveli, että jos ei enempää tule vastakaan maitoa, tulee tappiota yhä.

„Ei tule enempää, ainakaan meiltä.“

„Eikä meiltä, itse kun kirnutaan niin kannattaa paremmin.“

„Jaa, niin se on!“

Niin, näettekös, isot heinäpatruunat, kyllä sitä meilläkin maitoa on, mutta viljellään kotona tarkemmin, eikä tyhmyyksissään tuoda meijeriin tuhlattavaksi . . .

„Pannaan istumaan koko värkki ja myydään pois, jos on ostajaa.“

„Älkää miehet tyhmyyksiä . . Hankkikaa vaan heiniä ja karjaa niin kyllä meijeri kannattaa!“

„Hoh, velikullat, ettäkö te saisitte rikastua? . . Viisaitapa olisitte, mutta ei anneta narrata. On sitä tässä muillakin elämän kokemusta . .“

„Pannaan vaan miehet nyt meijeri istumaan!“

„Pannaan kun pannaankin ja myydään pois, jos on ostajaa!“ — —

Hä, hä, hä, lehmä-patruunat! Siinä se nyt seisoo meijeri lukittuna. Mihin nyt panette maitonne? . . hä, hä . . Ostakaa meijeri itsellenne jos jaksatte, eli jos me myymme teille! — —

— Ho'hoi, kasva poikaseni, veny pian isoksi, että isä ja äiti pääsevät pihatupaan syytingille ja sinä saat vartuttaa itseäsi näihin tämän ajan viljelys-tapoihin, jos mielit . . „Oletko nähnyt Kalle, minkälainen heinä siinä Pajuniemen Hermannin Rintaniityssä on?“

„Hyvä on, isä, oikein miestä rintaan, apilata ja timoteeta.“

„Hm, parin vuoden päästä annan talon sulle, saat sitten koettaa sinäkin. Minä tuota en enään jaksa semmoisiin . . täytyy tällä tavalla mennä minun aikani.“

Pyhä vala.

Kas, miten uhkeana ja vankkana se seiso i tuossa mä-enrinteessä tuo uusi kansakoulurakennus! Olisipa se ollut joku käsittävä olento ja osannut aavistaa, kuinka ristiriitaisin tuntein hänen synnyttäjensä katselivat miten kerros kerroksen päälle kohosi, kunnes siitä vihdoim muodostui vankallinen rakennus rajapyykki entisyyden ja tulevaisuuden käännekohtalle, olisipa se tämän käsittänyt, niin olisi varmaankin hiukan epäillyt oikeuttansa asettua määrätyle paikalleen.

Kyllä tosin tuntui, kun sitä noin syrjästä katseli, että tuns i se itsekin asemansa ja tehtävänsä. Sen suuret ikkuna-silmät näyttivät ikään kuin voitollisesti ilkkuvan vastustuspuolueen voimattomia vihanpurkauksia. Se tuns i lepäävänsä vahvalla perustuksella ja tarkoin saumatulla kivijalalla ja vakavasti arvelevan: „Työläs on sinun potkia tutkainta vastaan!“

Se oli keväinen aika, kun tuo koulurakennus vastapuhjenneiden koivunlehtien, kukkasien ja virkeästi viher-tävän nurmikon kanssa yht'aikaa kasvoi ja valmistui ensimmäistä kevät-ahavaa imemään valkeaksi pälkityille kyljilleen.

*

Oli paisteinen kirkas päivä. Lastut ja jätteet koulukartanolla oli lakaistu ja haravoitu kasoihin ja rappusten edusta tuoreilla kuusen havuilla koristettu.

Sisältä, koulusalista oli kaikki työkalut ja roskat pois korjattu, seinille oli ripustettu tuoksuvia köynnöksiä ja uusi kateeteri ympäröity kuusilla. Muutamia henkilöitä puuhaili siellä paikkoja järjestellen. Katolla tangon nenässä liehui lippu — tuulen väräytellessä se viittoi ja kuulutti ympärillä oleviin kyliin, että täällä oli jotain tekeillä.

Ihmisiä liikkui ja hyöri pellollaan kyntämässä, äestämässä sekä ohria ja perunoita kylvämässä. Joskus kun perunain heittelijät oikaisivat selkänsä, kun kyntäjä ajoi auran maahan ja antoi hevosen huoattaa, silloin menivät silmät kuin itsestään tuonne mäen törmälle, missä ennen vaan hiukan koivuviidakkoa kivien välissä kasvoi. Saatopa se katsojissa monellaisia ajatuksia herättää!

Muinais-aikana, silloinkin kun Liekolahden ukko oli kouluiässä, koulutti Sakari-vainaja vaan Liekolahden pihatuvassa. Oli sekin aika!

Sitä muisteli ukko tuossa kun odotteli että perunansiemenen nakkelijat vaon täyteen ehtisivät ja hän saisi ruunan kanssa taas viiltää uuden ja suoran.

Siellä Sakari-vainajan koulussa oli ollut elämää. Toisinaan oli opettaja ollut kovallinen, oikein ahkera paju-patukan käyttäjä. Mutta oppimaan oli saanut, muutamat hyvästikin, niin että arvo-asemiinkin olivat niillä tiedoillaan elämänsä varrella päässeet.

„Hävittävät ne itsensä tähän aikaan,“ rupesi ukko sanomaan, kun vaolle lähti. Siitpä toisten korvat pystyhyn nousivat. Millähän hävittävätkään itsensä?

„Soo ruskea! Ei talonpojan lapset tarvitse tuollaisia kouluja, ei totisesti. Eipä niitä ole ennenkään tarvittu, niin mitä paremmin nyt . . . No mitä sinä siinä!“

„Totta puhuu vaari,“ sanoi eräs mäen eukko. „Mitähän nyt rikasten olisi lukua, mutta kun köyhätkin sinne panevat niin . . . Parempi olisi, jos tekisivät vellituvan siitä.“

Nuori isäntä, joka myöskin muiden mukana perunoita vakoön heitteli, hymyili.

„Ei oppi ojaan kaada,“ hän sanoi, vaikk’ei erityisellä innolla. Mitäpä hyödyttäisi ukon kanssa väitellä!

Vaan mökin akka oli vielä kiivaampi kun ukko, rupesi oikein kiukun tiestä huutamaan.

„Noo, mutta ei sitä sellaista oppia köyhät tarvitse kuin kansakoulussa annetaan! Mitä köyhäin kakarat . . .“

„Olettekohan ollut edes kertaakaan tutkinnossa kuulemassa, miten hauskalta tuntuu, kun lapsilla on niin paljon tietoa?“ kysyi nuori isäntä.

„En ole, ja koskapa köyhällä on aikaa sellaisiin.“

„Onko isäkään ollut?“

„Enkä olekaan,“ ukko välinpitämättömästi murahti. Olispa siinäkin, kun sellaisissa olisi tässä kuleskeltu, näkyi hän ajattelevan. Pojassa heräsi iloinen ajatus:

„Ettekö lähde nyt, kun saadaan tämä pelto kylvöön? Koululla on tutkinto tänäpäivänä ja sitten tulevat pitämään jotain juhlaa tuohon uuteen koulurakennukseen. Lähtekääpäs mukaan isä!“

Nuorimies katseli isäänsä innostuneena Vanhus silmäili koulutalolle päin ja tuohon lippuun, joka siellä varressa hiljakseen tuulen mukaan lekutti.

„Mitäpähän tuolla tekisin,“ hän virkahti ja lähti uudelle vaolle pojan kiihkeästi häntä silmillään seurattessa.

„Vaikka ette mitään tekisikään, mutta muuten vaan!“ Tämä huudahdus oli kehoittavaa innostusta täynnä.

Vanhuksen katse meni taas sattumalta lippuun.

„Ehdittäneekö tästä edes,“ hän jo epäröiden sanoi ja katseli kuinka leveältä vielä oli kylvämätöntä peltoa.

Ahah, ukko jo ajattelee lähteä, jos ei vaan ole mitään esteitä. Onpa noilla sini-valkeilla lipuilla kummallinen vetovoima: lektävät niin että saavat kuusikymmentalviaan sydämменkin innosta läpättämään.

„Hoo, miks’ei ehdittäisi! Ja jos ei muuten, niin

minä kutsun Erkin kotohaasta vakoamaan, kyllä nuo toiset ehtivät nakella.“

„Mitäpä tuolla sentään teen, vanha jo olen . . . ei minuun enään koulutiedot pysty“, saneli ukko, kenties pojan innostuksella hymyillen.

„Koulutiedotko pysty!“ matki ja nauroi toinen. „Vaikapa ne nyt eivät pystykään, niin kuulemaan ja näkemään, muuten vaan.“

Jo, jo rupesi myöntymään.

„Noo, saattaisihan tuonne nyt . . .“ hän sanoi, suu hymyssä ja äänellä, jonka piti tulkita vastahakoisuutta. Mutta itse asiassa oli hän voitettu. Isäntä toimitti rengin perunoita vakoamaan ja lähti ukon kanssa pois.

*

Tuossa 2 aikoina päivällä oli hyvin tyyni; liputkin uuden koulurakennuksen katolla lojuivat pitkin vartta, ikään kuin uneen vaipuneena. Mutta sitten ilmestyi kylätielle ihmisjono, etumaisena kansakoulunopettaja ja poikaoppilaat, sitten tytöt ja vihdoin lasten vanhempia ja muuta yleisöä vakava, juhlallinen joukko. Rupesi jo heille koulukartano mäen nystyrän takaa näkymään, lippu ensimmäisenä. Tuulen puuskaus kulki ohitse, se liehautti lippua kerran, kaksi, ja autteli sitä riemulliseen mielen osoitukseen.

Juhlakulkue saapui koululle. Intoillen astuivat pojat rappusille ja ikään kuin sisäänsä ahmivat koulutalon tuoresta kuusipuiden tuoksua.

Saapuvat vähitellen kaikki sisään. Lapset asetetaan piiriin kateeterin ympärille, muu väki sujottautuu edemmäksi seisoskelemaan. Opettaja ottaa äänen raudastaan, antaa lapsille merkin ja ulkomuistista veisataan virsi. Virren loputtua astuu kateeterille pappi, pitää puheen opista ja sivistyksestä, lämpimän ja innokkaan.

Yleisö kuuntelee hiljaa, hiiskumatta. Papin lopetettua

keräysivät pojat uudestaan opettajan ympärille, asettuivat vakavina ja juhlallisina piiriin ja tähdäten tarkoin opettajansa kasvoihin odottivat he merkin antoa.

Hiljaa hymisivät opettajan mukana ensinnä alkuaänen. Pojat näyttivät tuossa niin juhlallisilta, että oikein pakkasi naurattamaan mielihyvän tunnosta, kun nuo juut-taat ja alituiset kiusankappaleet kaikkialla saattavat olla noin vakavia . . .

„Kuullos pyhä vala kallis Suomen maa!“

Se kajahti reippaasti, voimakkaasti. Juhlallisuus tarttui kaikkiin läsnäoleviin, jännitettynä, vakavana kuunteli kukin ja tarkkasi poika-naskaleja, jotka vanhoivat:

„Kuullos pyhä vala kallis Suomen maa!
 Sinuun koskea ei vieras valta saa.
 Sinua suojelemme, vaaroiss' varjelemme,
 Ollos huoleton, poikas valveill' on!“

Kummallista. Ensinnä pyrki ihmisiltä nauru, kun ajattelivat, että nuo pojat noin osaavat teeskennellä vakavuutta. Mutta laulun kestäessä menivät monet kädet itsestään ristiin ja sen loputtuakin jäi moni silmä, jossa kyynel kimalsi, tuijottamaan punottaviin poikiin. Ei kukaan sitä enään ajatellut teeskentelyksi . . . ne lauloivat niin koko sydämensä innolla, että muutamain 9—10 vuotisten nulikkain olivat kädet nyrkissä ja olkapäät kohoilivat innosta . . . Nuo pojat olivat laulaessaan niin nauret-tavan mahtavia, että kuulijoille tuppasi sydän suuhun, teki siellä kurkussa niin kummallisen käänteen, että alkupe-räinen nauru muuttui lämpimiksi kyynelhelmiksi ja teki oikein mieli mennä suutelemaan heitä järjestään, ihan jokaista erikseen . . .

Joku taas astui pitämään puhetta. Ei se saanut oikein huomiota puoleensa, kaikkein silmät vaan seurasivat poikia ja ajatukset askartelivat niissä. Ne olivat vieneet

kaikkein sydämet, mikä sitten olisi enään kehoittanut mitään puheita kuulemaan, kun sydän oli jo pois annettu!

Puhe loppui vihdoin.

„Antakaa poikain nyt vielä laulaa!“ kuului ääni ihmisjoukosta ja sitä seurasi yleinen hyväksymisen mutina.

Ja pojat lauloivat ensinnä pari muuta laulua, mutta sitten taas:

„Kuullos pyhä vala kallis Suomen maa!“

Vanhemmat, naapurit, isoisät ja isoäidit, pappilan herrasväki ja opettaja y. m. kuuntelivat valaa. Sen kaiku tunkesi hyminänä sydämen syvimpiin sokkuloihin ja teki olon juuri kun turvallisemmaksi, vakavammaksi. Ääni tuntui jäävän sinne säilyyn, ikävinä hetkinä, jos isänmaan kohtalo joskus sattuisi itkettämään, taas esiin otettavaksi. Se oli siellä niin tarkkana jäljennöksenä, että vanhatkin kuulivat sisässään laulavan:!

„Kuullos pyhä vala kallis Suomen maa!“

Samalla kuvastui mieleen joukko pikku poikasia, jotka uljaasti, innokkaasti, kädet nyrkissä ja posket punottavina huusivat, niin että jokaisen äänen piti erikseen kuuluman.

*

Kun laulun loputtua oli rukous pidetty, lähti Liekkolahden ukko muiden muassa pois. Akat ja ukot rupesivat kilvan ylistämään laulua.

„Kaunistapa oli“, sanoi Liekkolahden ukkokin muiden väliin, mutta katsahti samassa ikään kuin hätäisesti ympärilleen, että mahtoiko poika tuota kuulla. Ei hän sitä olisi tahtonut näet! Mutta poika kuuli sen ja ymmärsi samassa, että vaikutus isässä kestäisi koko lopun elämä-

ikää. Vanhoihin jää kaikki, mikä kerran jää, niin sitkeästi, ettei eroakaan.

Sillä „isänmaallisella laululla“ on kumma vaikutus: kun se lausutaan oikeassa paikassa ja oikein sattuvasti, voi se vanhoja nuorentaa ja vaivaisistakin sankareita saada.

Suomalaisten kansankirjailiain teoksia:

Alkio:

Gewa. Hinta 2 m. 25 p.

„Meillä on lukiollemme esiteltävänä tässä taas kirjallinen teos, jonka tekijä „ei ole opissa käynyt mailla mahtimiesten.“ Kansan syvästä riveistä on Alkioin ja sen oppia saanut minä omin voimiansa on kyennyt elämänsä varrella keräämään. — — — Gewa on sellainen teos, että se ei kaipaa puollustusta tekijäänsä nähden. Se hyvin kestää ne vaatimukset, joita yleensä asetetaan taitavien ja jo kehittyneempien kirjailiain teoksille. — — —

Se on etewä anti, minkä Alkio on jo meidän kaunokirjallisuudellemme tuottanut ja lisää saanemme odottaa.”

Aikamme kuvia. I. II. Nowellifotoelma. Hinta
à 1 m. 25 p.

„Nuo pienet kertomukset ovat kaikki siemiä mutta „Rohtuus“ ja „Lepopäivänä“ nimelliset esimerkit ovat oikeita helmiä kirjallisuudessamme, niin erittäin taitavasti ja hellätuntoisesti laaditut.”

(Kaifu.)

„Alkio on myös runoilija ja vieläpä hänen runollinen viehätysvoimansa on niin suuri, että luulee jotain Dopeliuksen jaloisia kannerwain kuiskausia kuulewansa, kun alkaa lukea kappaletta „Lepopäivänä.”

(Waasan lehti.)

„Alkio on onnistunut tuon elämän kuvaamisessa niin, että muutamat paikat kertomuksissa ovat ikäänkuin „irtileikattuja osia” elämästä.”

(Hämeen sanomat.)

Kauppis-Heikki:

Tarinoita. Hinta 1 m. 60 p.

„Kukija on mieltynyt tämän kirjan sattuihin lyhyisiin kuvauksiin, jotka eivät pitkiä lavertele, vaan muutamilla sanoilla saavat tarkoitetun vaikutuksen esille. Hän on kummastelewa hienoja kielitieteellisiä huomioita ja tuota suurta taipumusta leikkiläisyyteen, joka on suomalaisille niin omituista. Ja hän on toiwowa että Savon kansa, jonka lapsia Kauppis-Heikki on, on saawa hänestä yhtä taitawan olojensa ja henkilöidensä kuwaajan kuin Pohjanmaalla on Päivärinta.”

(Kaifu.)

Mäkijärveläiset. Kuvaus Savon kansan elämästä.
Hinta 1 m. 75 p.

„Niin raikas on kamanelämän kuvaus, että kehoittamattakin „Mäkijärveläiset“ warmaan raiwaa tien monen lukijan käteen.“
(Lounas.)

„Wasta ilmestynyt nowelli „Mäkijärveläiset“ on raikas, luonnollinen ja hywin miellyttävä kuvaus kansan elämästä.“ (Sawo.)

Wiija. Kuvaus Savon kansan elämästä. Hinta
2 m. 50 p.

„Tämä on yksi parhaimpia kirjoja, mitä on täksi joulukksi (1889) suomentie isen alkuperäisen kaunokirjallisuuden alalla ilmestynyt. — — — Ehdänä ja oivallisena kuvauksena Savon kansan elämästä kehoitamme jokaista oikean kirjallisuuden ystävää harkkimaan Kauppiseikin Wiijan ja sen ajatuksella lukemaan.“
(Sawo.)

Heikki Meriläinen:

Korpelan Tapani. Kuvaus kansan elämästä. Hinta
2 m. 80 p.

„Kuvaus on niin todenmukainen, ettei wei muuta uskoa, kuin että tekijä kertoo omia kokemiaan.

Meriläinen on mestari kuvaamaan elävästi. Käänteet oivallista, pienimmätkin wivahdukset tulewat erittäin sattuvasti kuvatuiksi. Mituisesti tapaa oivan omatakeisia kuvia. Kieli on rikkaan rifaasta ja lauserakennus niin puhtaasti suomalaisista ja samalla niin sujuwaa, että oik-in ilokseen lukee sitä. Suoraan janoen on kirja kielettään ja stiilitään kaitin puolin malliksi kelpaawa.

Ensi teoksessaan on Meriläinen jo täydellisesti onnistunut, teiwon että hän wastafin en rikastuttawa kirjallisuuttamme.“ (Walwoja.)

Aestor Niemelä:

Mäkelän weskiset. Kuvaus Hämeestä. Ensimmäisen palkinnon saanut Hämeenlinnan raittiusseuralta. Hinta 25 p.

Takamaan torpparit. Hinta 65 p.

„Niemelä ansaitsee hyvin sijansa muitten kansankirjailijain rinnalla. — — Niemelä on hämäläinen ja monet kuvaamistaan henkilöistä ovat aivan tyypillisiä hämäläisiä.” (Walvoja.)

„Tämä siinä kertomus (Takamaan torpparit’) kuvallee kahden torppariperheen rauhallista elämää salomaan syvyydessä. Ensimmäinen kertoo niistä taisteluista ja ponnistuksista, joita takamaan raiwaajilla oli, ennenkuin asunnot ja tilukset saatiin kuntoon. Loppuosa kertomuksesta kuvallee sitten tarkemmin noiden salomaan asukkaiden keskinäistä elämää. Wienon idyllin hymy kulkee läpi esityksen ja hyvin miellyttävästä tuntuu oleskelu noiden metsäjärven rannoilla asuwien, toisiansa rakastavien ja auttavien ihmisten luona — — Toivomme sentähden tämän puhdashenkisen ja idyllisen kertomuksen saavan lukijoita erittäinkin nuorisjon joukossa.” (Uusi Suometar.)

P. Päiwärinta:

Päiwärinnan, tuon kansankirjallisuutemme tienraivaajan, niin on jo niin tunnettu sekä omassa että ulkomaillakin, jotta tuntuu turhalla mitään arvostelua tähän painattaa.

„Päiwärinta on vanhin kansankirjailijoiستamme, ja vieläkin on hänelle etusija myömmättävä.”

Eräs ulkomaalainen lausuu: „Tuon suomalaisen talonpoikauskirjailijan suuruus on siinä, että hänen kuvauksiaan voi lukea tahansa ymmärtää, samalla kuin ne ovat todellisia taideteoksia.”

Elämän havainnoita. Kuvaus kansan elämästä.

Tämä kokoelma käsittää kymmenen eri vihkoa, joista neljä ensimmäistä maksaa 1 m. kpp., kuusi jälkimmäistä 1 m. 50 p. kpp.

Torpan poika. Kuvaus kansamme elämästä. Tehtävän elämäkerran ja muotokuwan kanssa. 2 m. 25 p.

Minä ja muut. Sakeus Pyöriän kertomuksia. Hinta 6 m., kauniissa kansissa 6 m. 50 p.

Käytännöllisiä neuvoja soitteen ja rämeitten wiskelämiseen. Hinta sid. 1 m. 25 p.

ESKO VIRTALAN teokset:

Kovalle ottaa. Kuvaus kansan elämästä. 2 m. 75 p.

Kertomuksia. Kinkeritalossa. Ulosotto. Kylän mahtavin. Kesäilta. Kuulutuksen otossa käynti. Vanhan kansan mies. 1 m. 25 p.

Se oli sallittu. Palkinnon saanut teos. 3 m. 25 p.

Suomessa ilmestyneistä alkuperäisistä teoksista on tämä kansan elämää ja periaatteita kuvaava kirja mielestämme *mitä paraimpia*, sanoo Kyläkirjaston Kuvalehti.

Esko Virtala on kieltämättä osannut varsin taitavasti esittää kokemuksiaan kansan elämästä ja ilmaista muuatta omituista puolta sen katsantotavassa — — — Kun kertomatapa on harvinaisen koristelematon ja vapaa turhamielisyydestä, niin kirja on suuremman arvoinen kuin moniaat nykyajan kirjalliset tuotteet. (Kaiku.)

KAUPPIS-HEIKIN teokset:

Tarinoita. 1 m. 60 p.

„Lukija on mieltynyt tämän kirjan sattuviin lyhyisiin kuvauksiin, jotka eivät pitkiä lavertele, vaan muutamilla sanoilla saavat tarkoitetun vaikutuksen esille. Hän on kummasteleva hienoja kieli-tieteellisiä huomioita ja tuota suurta taipumusta leikillisyyteen, joka on suomalaisille niin omituista. Ja hän on toivova että Savon kansa, jonka lapsi Kauppi-Heikki on, on saava hänestä yhtä taitavan ol-jensa ja henkilöidensä kuvaujan kuin Pohjanmaalla on Päivärinta“ (Kaiku.)

Mäkijärveläiset. Kuvaus Savon kansan elämästä.

1 m. 75 p.

„Niin raikas on kansanelämän kuvaus, että kehoittamattakin „Mäkijärveläiset“ varmaan raivaa tien monen lukijan käteen.“

(Lounas.)

„Vasta ilmestynyt novelli „Mäkijärveläiset“ on raikas, luonnol-linen ja hyvin miellyttävä kuvaus kansan elämästä.“ (Savo.)

Viija. Kuvaus Savon kansan elämästä. 2 m. 50 p.

„Tämä on yksi parhaimpia kirjoja, mitä on täksi jouluksi (1889) suomenkielisen alkuperäisen kaunokirjallisuuden alalla ilmestynyt. — — Eheänä ja oivallisena kuvauksena Savon kansan elämästä kehoitamme jokaista oikean kirjallisuuden ystävää hankkimaan Kauppi-Heikin Viijan ja sen ajatuksella lukemaan.“ (Savo.)

Varsin hyvä kirja, paras Kauppi-Heikin kirjoittamia!